

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Бібліотека ЖДУ ім. І. Франка

«Прийти у світ Людиною...»

до 295-річчя з дня народження

Григорія Сковороди

біобібліографічний покажчик

укладач А. І. Мартинюк

Житомир

2017

УДК 016:82'04(477)

П-75

Рецензенти:

Ігнатюк М. В., директор наукової бібліотеки Житомирського національного агроекологічного університету;

Клименко Т. Є., кандидат філологічних наук, доцент кафедри видавничої справи, редагування, основ журналістики та філології ЖДУ ім. І. Франка.

«Прийти у світ Людиною...» : до 295-річчя з дня народж. Григорія Сковороди : біобібліогр. покажч. / уклад. А. І. Мартинюк ; техн. ред. Т. А. Бондарчук. – Житомир, 2017. – 83 с.

Біобібліографічний покажчик присвячений 295-й річниці з дня народження найяскравішої постаті в історії української філософії та літератури Григорію Савичу Сковороді.

У покажчику відображено твори Григорія Сковороди, які зберігаються у фондах бібліотеки Житомирського державного університету імені Івана Франка, а також вміщено літературу про його життя та діяльність.

Покажчик адресований студентам, викладачам, бібліотечним фахівцям, учителям, усім, хто цікавиться творчістю Григорія Сковороди.

УДК 016:82'04(477)

© А. І. Мартинюк

Зміст

Вступ	4
Розділ 1. Короткий літопис життя і творчості Г. С. Сковороди	6
Розділ 2. Твори Григорія Сковороди	8
2.1. Видання творів Григорія Сковороди	8
2.2. Афоризми з творів Григорія Сковороди	12
Розділ 3. Література про Г. С. Сковороду	19
3.1. Життя і творчість Г. С. Сковороди. Загальні роботи	19
3.2. Педагогічні погляди Григорія Сковороди	40
3.3. Філософські погляди Григорія Сковороди	47
Розділ 4. Мова творів Г. С. Сковороди	58
Розділ 5. Вивчення творчості Г. С. Сковороди в школі	61
Алфавітний покажчик авторів, упорядників, редакторів праць Г. С. Сковороди та про нього	68
Додаток: Видатні особистості про Г. С. Сковороду	77

Вступ

Біобібліографічний покажчик присвячений видатному українському філософу, просвітителю, мислителю та письменнику Г. С. Сковороді з нагоди 295-річчя з дня його народження.

Петро Білоус висловив думку про те, що Григорій Сковорода належить до найяскравіших постатей в українській філософії та літературі. Сягнувши у своїх помислах життєво важливих, екзистенційно вагомих проблем людського буття, Сковорода досі актуальний – як особистість, мислитель, письменник.

Біобібліографічний покажчик включає видання творів Григорія Сковороди, а також наукові праці, статті з періодичних видань та збірників з 1950 по 2017 рр.

Покажчик складається з п'яти розділів.

Перший розділ «Короткий літопис життя і творчості Г. С. Сковороди» містить біографію Григорія Сковороди.

Другий розділ «Твори Григорія Сковороди» складається з двох підрозділів: в одному подано перелік усіх видань творів Г. С. Сковороди, наявних у фондах бібліотеки університету, згрупованих за алфавітом їх назв; у другому зібрані афоризми з творів Григорія Сковороди.

Третій розділ «Література про Г. С. Сковороду» представлено найширше. Цей розділ містить біографічні матеріали, монографії, літературно-критичні статті із збірників, статті з періодичних видань.

Розділ поділено на три підрозділи.

Перший «Життя і творчість Г. С. Сковороди. Загальні роботи» містить матеріали, присвячені біографії Г. С. Сковороди, матеріали з історії видань його творів, невідомі листи, документи, в яких висвітлюється творчість митця в контексті світової і української культури, питання текстології творчості.

У другому підрозділі «Педагогічні погляди Григорія Сковороди» зібрано матеріали з питань навчання і виховання, просвітницьких аспектів діяльності Г. С. Сковороди.

Про Г. С. Сковороду – філософа і мислителя, засвідчують матеріали підрозділу «Філософські погляди Григорія Сковороди».

Літературу в середині підрозділів розміщено за алфавітом авторів та назв.

У четвертому розділі «Мова творів Г. С. Сковороди» представлені матеріали про особливості мови творів автора.

Вивченню творчості Г. С. Сковороди в школі приділена увага в останньому розділі.

У додатку вміщено висловлювання видатних особистостей про Г. С. Сковороду.

Бібліографічний опис та скорочення в ньому здійснено за чинними в Україні державними стандартами.

Показчик може бути використаний у науково-дослідній, науково-методичній та професійній діяльності.

Розділ 1. Короткий літопис життя і творчості Г. С. Сковороди

*Благословенні ви, сліди,
Не змиті вічності дощами,
Мандрівника Сковороди
З припорошеними саквами,
Що до цілющої води
Простує, занедбавши храми.
Максим Рильський*

3 грудня 1722 р. народився Григорій Савич Сковорода в селі Чорнухи на Полтавщині в сім'ї малоземельного козака.

Кінець 1720-х – початок 1730-х рр. здобув початкову освіту в рідному селі.

1734 р. – вступ до Києво-Могилянської академії.

У 1741р. перервав навчання у зв'язку з від'їздом до Петербурга (прийнятий до придворної хорової капели цариці Єлизавети).

Серпень 1744 р. – навчання у Києво-Могилянській академії у класі філософії.

У серпні 1745 р. вирушив у Західну Європу у складі російської місії як півчий православної церкви. Відвідав Угорщину, Словаччину, Польщу, Австрію.

1750 р. повернення в Україну. Г. Сковорода почав викладати поетику в Переяславському колегіумі.

У 1751 р. Григорій Сковорода був звільнений з роботи за застосування нових педагогічних ідей.

У 1751-1753 рр. продовжує навчання в Києво-Могилянській академії.

У січні 1754 р. став домашнім учителем сина поміщика Степана Томари в селі Коврай на Переяславщині.

У 1759-1764 рр. Г. Сковороду запрошено до Харківського колегіуму на посаду викладача поетики, синтаксису і грецької мови.

У 1764 р. Григорій Сковорода залишив Харківський колегіум через доноси, жив у Києві, а потім у Харкові.

У 1768 р. повернувся до викладацької роботи в Харківському колегіумі і з цією метою склав підручник етики.

У 1769 р. Г. Сковорода остаточно залишив Харківський колегіум через несумісність у поглядах на мораль з білгородським єпископом Самуїлом Миславським; розпочав мандрівне життя. За 25 років мандрів по Лівобережній Україні, Воронежській, Курській, Орловській губерніях зажив слави народного просвітителя, мудреця і вчителя.

Влітку 1794 р. Григорій Сковорода відвідав свого друга і учня М. Ковалинського на Орловщині.

Восени 1794 р. повернувся в Україну, відвідав свого друга А. І. Ковалівського в селі Пан-Іванівка на Харківщині.

9 листопада 1794 р. Григорій Савич Сковорода помер в селі Пан-Іванівка (нині Сковородинівка).

Розділ 2. Твори Григорія Сковороди

2.1. Видання творів Г. С. Сковороди

- 1 **Сковорода Г.** Повне зібрання творів : у 2 т. / Григорій Сковорода ; [редкол.: В. І. Шинкарук, В. Ю. Євдокименко, Л. Є. Махновець та ін.]. – Київ : Наук. думка, 1973. – 2 т.
- 2 **Сковорода Г. С.** Собрание сочинений Г. С. Сковороды / Г. С. Сковорода ; с биограф. Г. С. Сковороды М. И. Ковалинского ; с заметками и примеч. Владимира Бонч-Бруевича. – СПб. : Тип. Б. М. Вольфа, 1912. – Т. 1. – XV, 544 с.
- 3 **Сковорода Г.** Вибрані твори : в 2 т. / Григорій Сковорода ; [упоряд., підгот. текстів та прим. Б. А. Деркача]. – Київ : Дніпро, 1972. – 2 т.
- 4 **Сковорода Г.** Вибрані твори / Григорій Сковорода. – Харків : Прапор, 2007. – 381, [1] с.
- 5 **Сковорода Г.** Вибрані твори / Григорій Сковорода ; [упоряд., підгот. текстів, вступ. ст. та прим. Б. А. Деркача]. – Київ : Дніпро, 1971. – 134, [1] с. – (Шкільна бібліотека).
- 6 **Сковорода Г.** Твори : у 2 т. / Григорій Сковорода ; [редкол.: М. Жулинський, М. Сулима, О. Пріцак та ін.] ; [пер. із староукр. мови і прим. В. Шевчука]. – Вид. 2-ге, випр. – Київ : Обереги, 2005. – 2 т. – (Київська бібліотека давнього українського письменства. Студії. Т. 5).
- 7 **Сковорода Г.** Твори : в 2 т. / Григорій Сковорода ; [редкол.: О. І. Білецький, Д. Х. Острянин, П. М. Попов]. – Київ : Вид-во Акад. наук УРСР, 1961. – 2 т.
- 8 **Сковорода Г.** Вірші. Пісні. Байки. Діалоги. Трактати. Притчі. Прозові переклади. Листи / Григорій Сковорода ; [редкол.: І. О. Дзеверін, М. П. Бажан, О. Т. Гончар та ін.]. – Київ : Наук. думка, 1983. – 541, [1] с. – (Бібліотека української літератури).
- 9 **Сковорода Г.** Літературні твори / Григорій Сковорода ; [вступ. ст., упоряд. текстів і прим. Б. А. Деркача]. – Київ : Наук. думка, 1972. – 432, [4] с.

- 10 **Сковорода Г.** Поезії / Григорій Сковорода ; [редкол.: М. П. Бажан, О. Є. Масенко, С. А. Крижанівський та ін.] ; [упоряд. текстів та прим. В. В. Яременка]. – Київ : Рад. письменник, 1971. – 238, [1] с. – (Бібліотека поета).
- 11 **Сковорода Г.** «Ах, поля, поля зелені...» ; «Всякому городу нрав и права...» ; «Ой ты, птичко желтобоко...» ; «De libertate» / Григорій Сковорода // Поэзия народов СССР IV-XVIII веков / [вступ. ст. и сост. Л. Арутюнова, В. Танеева]. – М. : Худож. лит., 1972. – С. 737-739. – (Библиотека всемирной литературы).
- 12 **Сковорода Г.** Байки / Г. Сковорода // Українська класична література. Вибране. П'єси. Вірші. Байки / ред. О. А. Полідович. – Донецьк : БАО, 2009. – С. 411-419.
- 13 **Сковорода Г. С.** Вдячний Єродій ; Байки харківські / Г. С. Сковорода // Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки : навч. посіб. / за ред. З. Н. Борисової. – Київ : Вища шк., 2004. – С. 160-174.
- 14 **Сковорода Г. С.** Вдячний Єродій ; Вбогий жайворонок ; Байки / Г. С. Сковорода // Історія української школи і педагогіки : хрестоматія / за ред. В. Г. Кременя. – Київ : Знання, 2005. – С. 115-128.
- 15 **Сковорода Г. С.** Вдячний Єродій ; Вбогий жайворонок ; Байки ; Лист до Михайла Ковалинського / Г. С. Сковорода // Історія української школи і педагогіки : хрестоматія / за ред. В. Г. Кременя. – Київ : Знання, 2003. – С. 115-128.
- 16 **Сковорода Г.** Вдячний Єродій ; Пчела і Шершень / Григорій Сковорода // Хрестоматія з української педагогіки : навч.-метод. посіб. / упоряд.: О. С. Березюк, О. М. Власенко. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. – С. 20-23.
- 17 **Сковорода Г. С.** Благодарный Еродий / Г. С. Сковорода // Антология педагогической мысли Украинской ССР / редкол.: М. В. Хоменко [и др.]. – М. : Педагогика, 1988. – С.143-153.
- 18 **Сковорода Г. С.** Всякому городу нрав і права ; Ой ти, пташко жовтобока ; Стоїть явір над горою / Г. С. Сковорода // Пісні літературного походження / [упоряд.: В. Г. Бойко,

- А. Ф. Омельченко]. – Київ : Наук. думка, 1978. – С. 68-74. – (Українська народна творчість).
- 19 **Сковорода Г.** Вхідні двері до християнської добродітності / Григорій Сковорода ; пер., комент. В. Шевченка // Філософ. думка. – 2014. – № 5. – С. 7-18.
- 20 **Сковорода Г.** Годинникові колеса ; Дві курки ; Орел і черепаха [та ін.] : байки / Григорій Сковорода // Веселка : антол. укр. літ. для дітей : в 3 т. / [редкол.: М. Жулинський та ін.]. – Київ : Веселка, 1984. – Т. 1 : Твори дожовтневого періоду. – С. 84-87.
- 21 **Сковорода Г.** Жайворонки ; Голова і тулуб ; Чиж і щиглик ; Два коштовні камінці – діамант і смарагд : байки / Григорій Сковорода // Рідне слово : у 2 кн. / [упоряд.: З. Варавкіна, А. Мовчун, М. Черній]. – Київ : Либідь, 1999. – Кн. 1. – С. 119-120.
- 22 **Сковорода Г.** Із збірки «Байки харківські» / Григорій Сковорода // Українська дитяча література : антологія / вступ. ст. та упоряд. Л. П. Козачок. – Київ : Вища шк., 2002. – С. 97-98.
- 23 **Сковорода Г.** Із збірки «Сад божественних пісень» / Григорій Сковорода // Антологія української поезії : в 4 т. / упоряд. і вступ. ст. Максима Рильського. – Київ : Держ. вид-во худож. літ., 1958. – Т. 1. – С. 71-74.
- 24 **Сковорода Г.** Кольцо ; Дружеский розговор о душевном мире / Григорій Сковорода // Філософія. Від витоків до сьогодення : хрестоматія / за ред. Л. В. Губерського. – 2-ге вид., стер. – Київ : Знання, 2012. – С. 123-131.
- 25 **Сковорода Г.** Наркіс. Розмова про те: пізнай себе ; Симфонія, названа книга Асхань, про пізнання самого себе / Григорій Сковорода // Психологія релігії / В. І. Лубський, О. І. Предко . – Київ, 2004. – Ч. 1. – С. 64-67.
- 26 **Сковорода Г.** Начальная дверь ко християнському добронравію ; Розговор пяти путников о истинном щасті в жизни ; Розговор, называемый Алфавит, или Букварь мира / Григорій Сковорода // Історія української філософії : хрестоматія-

- довідник / В. С. Крисаченко. – Київ, 2006. – С. 183-191.
- 27 **Сковорода Г.** Начальная дверь ко християнскому добронравію / Григорій Сковорода // Людина і довкілля : у 2 кн. / упоряд., авт. вступ. розд. В. С. Крисаченко. – Київ : Заповіт, 1995. – Кн. 2 : Людина і довкілля в українській духовності. – С. 145-153.
- 28 **Сковорода Г.** Потоп зміїний ; Тлумачення із Плутарха про тишу серця / Григорій Сковорода // Історія української філософії : навч. посіб. / Ю. О. Федів, Н. Г. Мозгова. – Київ : Україна, 2000. – С. 170-200.
- 29 **Сковорода Г.** Сад божественних пісень : для ст. шк. віку / Григорій Сковорода ; [упоряд. текстів, передм., прим. В. Шевчука.]. – Київ : Школа, 2007. – 333, [1] с. – (Бібліотека шкільної класики).
- 30 **Сковорода Г.** Сад божественных песен ; Басни Харьковские : [уривки] / Григорій Сковорода // Українська література XI-XVIII ст. : хрестоматія / за ред. П. В. Білоуса. – Київ : Академія, 2011. – С. 670-680.
- 31 **Сковорода Г.** Що вподобав, на те й перетворився : афоризми / Григорій Сковорода // Українська афористика X-XX ст. / під заг. ред. Івана Драча та Володимира Черняка. – Київ : Просвіта, 2001. – С. 74-77.
- 32 **Сковорода Г.** De Libertate / Григорій Сковорода // Слово багатоцінне : в 4 кн. / керівник проекту Василь Яременко ; упоряд.: Валерій Шевчук, Василь Яременко. – Київ : Аконіт, 2006. – Кн. 3 : Література високого бароко (1632-1709). – С. 671.

2.2. Афоризми з творів Григорія Сковороди

- ◆ Без бажання все важке, навіть найлегше.
- ◆ Без ядра горіх ніщо, так само як і людина без серця.
- ◆ Безумцеві властиво жалкувати за втраченим і не радіти з того, що лишилось.
  - ◆ Бери вершину і матимеш середину.
  - ◆ Більше думай і тоді вирішуй.
  - ◆ Будь вовк кухарем, ведмідь м'ясником, а лошак під верхівцем. Це справа чесна. Коли ж вовк грає на сопілці, ведмідь танцює, а лошак носить поноску, не можна не сміятись. Всяка нешкідлива непристойність смішить. А коли вже став вовк пастухом, ведмідь ченцем, а лошак радником, це вже не жарт, а біда.
    - ◆ Бути щасливим – це значить пізнати, знайти самого себе.
    - ◆ В усіх науках і мистецтвах плодом є вірна практика.
    - ◆ Визначай смак не по шкаралупі, а по ядру.
    - ◆ Вірю, що більше елею має в своїх гладеньких словах улесник, аніж батько, коли карає, і що фальшива позолота блищить краще від самого золота... Але згадай приказку: "Вихвалявся гриб гарною шапкою, та що з того, коли під нею голови нема".
      - ◆ Вода без риби, повітря без пташок, час без людей бути не можуть.
      - ◆ Все минає, але любов після всього зостається.
      - ◆ Всяка їжа і пиття смачні й корисні, але треба знати час, місце, міру й особу.
      - ◆ Глупість тисячі нерозумних живописців не може примусити нас зневажати живописне мистецтво, а научас, що ця наука многотрудна, і тільки дехто з величезної кількості любителів її осягає.
        - ◆ Годі побудувати словом, коли те саме руйнувати ділом.
        - ◆ Де серце повне вагань, там огида і нудьга.
        - ◆ Демон проти демона не свідчить, вовк вовчого м'яса не їсть.

◆ Для шляхетної людини ніщо не є таким важким, як пишний бенкет, особливо коли перші місця на ньому займають пустомудрі.

◆ До яких пороків призводять здоров'я з багатством? Цілі республіки через те пропали. Чому ж ти багатства бажаєш як щастя? Щастя нещасливим не робить. Чи не бачиш і тепер, скількох багатство, як навіть світового потопу, пожерло, а душі їхні від надмірних затій, як млинове каміння, самі себе з'їдаючи, без зерна крутяться.

◆ Добрий розум робить легким будь-який спосіб життя.

◆ Духовна зброя дужча за тілесну.

◆ Живуть на землі й ті, хто ні про що не думає, як лиш розбагатіти, нажертися, напитися, нарядитися. Тікайте від розмов з цими пожадливими до наживи. В серці їх погане сім'я виплоджує жовч і зміїну отруту, що вбиває душу.

◆ З видимого пізнавай невидиме.

◆ З плодів та і того, який кінець, суди всяку справу.

◆ З усіх втрат втрата часу найтяжча.

◆ Збери всередині себе свої думки і в собі самому шукай справжніх благ. Копай всередині себе криницю для тої води, яка зросить і твою оселю, і сусідську.

◆ Звірившись на море, ти перестаєш належати сам собі.

◆ Землеробство вдсятеро ліпше всіх кручених наук, тому що воно для всіх найпотрібніше.

◆ Зовсім мертва людська душа, позбавлена природної своєї справи, подібна до каламутної і смердючої води, що замкнена в темряві.

◆ Істина є безначальна.

◆ Істина спалює і нищить усі стихії, показуючи, що вони лише тінь її.

◆ Кожен є той, чиє серце в нім: вовче серце – справдешній вовк, хоч обличчя людське; серце боброве – бобер, хоча вигляд вовчий; серце вепрове – вепр, хоч подоба бобра.

◆ Коли велика справа – панувати над тілами, то ще більша –

керувати душами.

◆ Коли відняти від людини споріднене діяння, тоді їй – смертельна мука. Сумує й непокоїться, мов бджола, замкнена в світлиці, коли сонячний промінь, який пронизує вікна, кличе її на медоносні луки. Ця мука позбавляє людину здоров'я, тобто злагоди, забирає бадьорість і розслаблює. Тоді людина усім невдоволена, гидує і становищем своїм, і місцем прожиття...

◆ Коли є червінець, навіщо бажати, щоб і гаманець був золотий.

◆ Коли не зможу нічим любій вітчизні прислужитись, в усякому разі з усієї сили намагатимуся ніколи ні в чому не шкодити.

◆ Коли повз тебе проходить п'яний, ти так думай: Бог дав тобі видовище, щоб ти на чужому прикладі усвідомив, яке велике зло пияцтво – біжи від нього!

◆ Коли риба спіймана, вона вже не потребує принади.

◆ Коли твердо йдеш шляхом, яким почав іти, то, на мою думку, ти щасливий.

◆ Коли ти не озброїшся проти нудьги, то стережись, аби ця тварюка не спихнула тебе не з мосту, як то кажуть, а з чесноти в моральне зло.

◆ Кому душа болить, тому весь світ плаче.

◆ Краще голий та правдивий, ніж багатий та беззаконний.

◆ Лід на те й родиться, аби танути.

◆ Любов виникає з любові; коли хочу, щоб мене любили, я сам перший люблю.

◆ Любов ніяким чином не може бути вічною і міцною, якщо породжується тлінними речами, тобто багатством...

◆ Майбутнім ми маримо, а сучасним гордуємо: ми прагнемо до того, чого немає, і нехтуємо тим, що є, так ніби минуле зможе вернутись назад, або напевно мусить здійснитися сподіване.

◆ Математика, медицина, фізика, механіка, музика зі своїми сестрами – чим глибше їх пізнаємо, тим сильніше палять серце наше голод і спрага.

- ◆ Мудрець мусить і з гною вибирати золото.
- ◆ На новий путівець шукай нові ноги.
- ◆ Надмірність породжує пересиченість, пересиченість – нудьгу, нудьга ж – душевний смуток, а хто хворіє на це, того не можна назвати здоровим.
- ◆ Найбільша справа, коли вона без природженості робиться, втрачає свою честь і вартість.
- ◆ Найгірша хвороба – хворіти духом.
- ◆ Найкраща помилка та, якої допускаються у навчанні.
- ◆ Наскільки трудне все те, що непотрібне і дурне! Наскільки легке і солодке все, що істинне і потрібне.
- ◆ Наступний, весело освітлений день – плід учорашнього, так само як добра старість – нагорода гарної юності.
- ◆ Не все те недійсне, що недосяжне дитячому розумові.
- ◆ Не все те неправильне, що тобі незрозуміле.
- ◆ Не все те отрута, що неприємне на смак.
- ◆ Не дивина дорогу віднайти, але ніхто не хоче шукати, кожен своїм шляхом бредє та іншого веде – в цьому і важкість.
- ◆ Не досить, щоб сяяло світло денного сонця, коли світло голови твоєї затьмарене.
- ◆ Не за обличчя судить, а за серце.
- ◆ Не любить серце, не бачачи краси.
- ◆ Не може не блудити нога твоя, коли блудить серце.
- ◆ Не можна збудувати словом, коли те ж саме руйнувати ділом.
- ◆ Не називай солодким те, що породжує гіркоту.
- ◆ Не розум від книг, а книги від розуму створились.
- ◆ Не суди лиця, суди слово.
- ◆ Не той дурний, хто не знає (ще такий, котрий усе знає, не народився), але той, хто знати не хоче.
- ◆ Не хапайся за хвіст, поминувши голову.
- ◆ Невже ти не чув, що сини віку мудріші від синів дня?

◆ Немає нічого небезпечнішого за підступного ворога, але немає нічого отруйнішого від удаваного друга.

◆ Немає смертельнішої для суспільства виразки, як марновірство – сховок лицемірам, прикриття шахраям, затінок дармоїдам, стрекало і піджога недоумкуватим.

◆ Неправда гнобить і протидіє, але тим дужче бажання боротися з нею.

◆ Ні про що не турбуватись, ні за чим не турбуватись – значить, не жити, а бути мертвим, адже турбота – рух душі, а життя – се рух.

◆ Ніхто не може вбити в собі зло, коли не втямить спершу, що таке те зло, а що добро. А не визнавши сього у себе, як можна взнати і вигнати його в інших.

◆ О, коли б змога писати так само багато, як і мислити!

◆ О, коли б ми в ганебних справах були такі ж соромливі і боязкі, як це часто ми буваємо боязкі і хибно соромливі у порядних вчинках!

◆ Облиш забобони, обмий совість, а потім одягну, залиш усі свої хиби і підіймайся!

◆ Одне мені тільки близьке, вигукну я: о школо, о книги!

◆ Пізнаєш істину – ввійде тоді у кров твою сонце.

◆ Похибки друзів ми повинні вміти виправляти або зносити, коли вони несерйозні.

◆ Природа прекрасного така, що чим більше на шляху до нього трапляється перешкод, тим більше воно вабить, на зразок того найшляхетнішого і найтвердішого металу, який чим більше треться, тим прекрасніше виблискує.

◆ Розум завжди любить до чогось братися, і коли він не матиме доброго, тоді звертатиметься до поганого.

◆ Світло відкриває нам те, про що ми у темряві лише здогадувалися.

◆ Скільки зла таїться всередині за гарною подобою: гадюка ховається в траві.

- ◆ Сліпі очі, коли затулені зіниці.
- ◆ Солодке пізнає пізніше той, хто може проковтнути неприємне.
- ◆ Так само як боязкі люди, захворівши під час плавання на морську хворобу, гадають, що вони почуватимуть себе краще, коли з великого судна пересядуть до невеличкого човна, а звідти знову переберуться у тривесельник, але нічого сим не досягають, бо разом з собою переносять жовч і страх, – так і життєві зміни не усувають з душі того, що завдає прикрості і непокоїть.
- ◆ Ти не можеш віднайти жодного друга, не нашукавши разом з ним і двох-трьох ворогів.
- ◆ Ти робиш найкращу і для тебе рятівну справу, коли твердо ступаєш по шляху доброго глузду.
- ◆ Тінь яблуні не заважає.
- ◆ То навіть добре, що Діоген був приречений на заслання: там він узявся до філософії.
- ◆ Тоді лише пізнається цінність часу, коли він втрачений.
- ◆ У тих, хто душею низький, найкраще з написаного і сказаного стає найгіршим.
- ◆ Уподібнюйся пальмі: чим міцніше її стискає скеля, тим швидше і прекрасніше здіймається вона догори.
- ◆ Хворий смак твій – тим поганий і суд твій.
- ◆ Хіба може говорити про біле той, котрому невідоме, що таке чорне?
- ◆ Хіба не любов усе єднає, будує, творить, подібно до того, як ворожість руйнує?
- ◆ Хіба розумно чинить той, хто, починаючи довгий шлях, в ході не дотримує міри?
- ◆ Хто добре запалився, той добре почав, а добре почати – це наполовину завершити.
- ◆ Хто дочекається кінця у вічноплинному джерелі?
- ◆ Хто думає про науку, той любить її, а хто її любить, той ніколи не перестає вчитися, хоча б зовні він і здавався бездіяльним.

◆ Хто сліпий, тому скрізь ніч. Якщо ти темрява – скрізь для тебе пекло.

◆ Чи знаєш ти, яких ліків вживають ужалені скорпіоном? Тим же скорпіоном натирають рану.

◆ Чи може людина, сліпа у себе вдома, стати зрячою на базарі?

◆ Чи не дивина, що один у багатстві бідний, а інший у бідності багатий?

◆ Шукаємо щастя по країнах, століттях, а воно скрізь і завжди з нами; як риба в воді, так і ми в ньому, і воно біля нас шукає нас самих. Нема його ніде від того, що воно скрізь. Воно схоже до сонячного саява – відхили лише вхід у душу свою.

◆ Щасливий, хто мав змогу знайти щасливе життя. Але щасливіший той, хто вміє ним користуватись.

◆ Що вподобав, на те й перетворився.

◆ Що дає основу? – Любов. Що творить? – Любов. Що зберігає? – Любов, любов. Що дає насолоду? – Любов, любов, початок, середина і кінець, альфа і омега.

◆ Що з того, коли листок зовні зелений, та корінь позбавлений життєвого соку?

◆ Що може бути солодше за те, коли любить і прагне до тебе добра душа?

◆ Я... дуже задоволений тим, що не подобаюсь... мерзотникам. Похвально не подобатись поганим.

◆ Як купці вживають застережних заходів, аби у вигляді добрих товарів не придбати поганих і зіпсутих, так і нам слід якнайретельніше пильнувати, щоб, обираючи друзів, цю найліпшу окрасу життя, більше того – неоціненний скарб, через недбальство не натрапити на щось підроблене.

◆ Як ліки не завжди приємні, так і істина буває сувора.

◆ Як нерозумно випрошувати те, чого можеш сам досягти!

◆ Як хто посіє в юності, так пожне в старості.

Розділ 3. Література про Г. С. Сковороду

3.1. Життя і творчість Г. С. Сковороди. Загальні роботи

- 33 **Александрович Т.** Погляди на усну народну творчість М. Максимовича та Г. Сковороди / Т. Александрович // Я син свого народу. Наукова спадщина Михайла Максимовича : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. / [редкол.: Коцур В. П., Німчук В. В., Стогній І. П. та ін.]. – Київ : Просвіта, 2006. – С. 11-18. – Бібліогр.: с.18.
- 34 **Багалій Д.** Г. С. Сковорода і Л. М. Толстой. Історична паралель / Дмитро Багалій // Хроніка – 2000 : укр. культурол. альм. / редкол.: Ю. Буряк (гол. ред), І. Верба, М. Жулинський [та ін.]. – Київ, 2000. – Вип. 35/36. – С. 236-241.
- 35 **Баглай Й. О.** Г. С. Сковорода – теоретик перекладу / Й. О. Баглай // Українське літературознавство : респ. міжвід. зб. / [редкол.: Дорошенко І. І. та ін.]. – Львів : Вища шк., 1973. – Вип. 19. – С. 87-92.
- 36 **Балаклицький М.** Григорій Сковорода та Іван Багряний: типологічна подібність постатей / Максим Балаклицький // Укр. мова та літ. – 2004. – Ч. 48. – С. 5-7. – Бібліогр.: с. 7.
- 37 **Барабаш Ю.** Вибрані студії. Сковорода. Гоголь. Шевченко / Юрій Барабаш ; [передм. В. Є. Панченка]. – Київ : Києво-Моги́л. акад., 2007. – 741 с. – (Бібліотека Шевченківського комітету).
- 38 **Барабаш Ю.** Григорий Сковорода и традиция «мандров» / Ю. Барабаш // Вопр. лит. – 1988. – № 3. – С. 86-110.
- 39 **Барабаш Ю.** «Знаю человека...». Григорий Сковорода: поэзия, философия, жизнь / Ю. Барабаш. – М. : Худож. лит., 1989. – 333, [2] с.
- 40 **Барабаш Ю.** «...Сии... разнородные о нем суждения»: Г. Сковорода в оценках и спорах / Ю. Барабаш // Вопр. лит. – 1985. – № 3. – С. 97-118.
- 41 **Барабаш Ю.** Шевченко і Сковорода // Юрій Барабаш // Просторінь Шевченкового слова. Текст – контекст, семантика – структура / Юрій Барабаш. – Київ : Темпора, 2011. – С. 443-456.

- 42 **Башманівський В. І.** Робота над латиноамериканськими текстами Г. Сковороди / В. І. Башманівський // Микола Зеров – неокласик : [монографія] / В. І. Башманівський. – Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – С. 139-142.
- 43 **Біленко Т.** Проблема біблійного слова у Григорія Сковороди / Т. Біленко // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2003. – С. 503-511.
- 44 **Білецький О. Г. С. Сковорода / Олександр Білецький** // Зібрання праць : у 5 т. / Олександр Білецький. – Київ : Наук. думка, 1965. – Т. 1 : Давня українська і давня російська літератури. – С. 357-370.
- 45 **Білецький О. І. Г. С. Сковорода / [О. І. Білецький]** // Історія української літератури : в 2 т. / [редкол.: О. І. Білецький, М. Д. Бернштейн, М. К. Гудзій та ін.]. – Київ : Вид-во АН УРСР, 1954. – Т. 1 : Дожовтнева література. – С. 113-121.
- 46 **Білецький О. І. Г. С. Сковорода / [О. І. Білецький]** // Історія української літератури : в 2 т. / [редкол.: О. І. Білецький, М. Д. Бернштейн, М. К. Гудзій та ін.]. – Київ : Вид-во АН УРСР, 1955. – Т. 1 : Дожовтнева література. – С. 113-121.
- 47 **Білоус П.** Архетипна символіка у поезії Г. Сковороди / Петро Білоус // Літературознавчі студії / [редкол.: Білоус П. В., Монастирецький Л. С., Чайковська В. Т.]. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – Вип. 1. – С. 54-60. – Бібліогр.: с. 60.
- 48 **Білоус П. В.** Григорій Сковорода: випробування часом / П. В. Білоус, О. П. Білоус // Українська література XI-XVIII ст. : навч. посіб. / П. В. Білоус, О. П. Білоус. – Київ : Академія, 2010. – С. 230-268.
- 49 **Білоус П.** Григорій Сковорода як мандрівник: текст і контекст / Петро Білоус // Літературна медієвістика : вибр. студії : в 3 т. / Петро Білоус. – Житомир : Рута, 2012. – Т. 2 : Художній світ давньої української літератури. – С. 383-391.
- 50 **Білоус П.** Григорій Сковорода як поет український / Петро Білоус // Актуальні питання української літературної медієвістики / Петро Білоус. – Житомир, 2009. – С. 109-116. – Бібліогр.: с. 116.

- 51 **Білоус П.** Мов мудрий садівник, плекав думки : до 275-річчя Г. Сковороди / Петро Білоус // Житомирщина. – 1997. – 4 груд. – С. 2.
- 52 **Білоус П.** Спроба похитнути канон. Про постмодерне читво і «розпусника» Сковороду / Петро Білоус // Укр. літ. газ. – 2012. – 23 берез., № 6. – С. 15. – Рец. на кн.: Усі кути Трикутника: апокриф мандрів Григорія Сковороди / Володимир Єшкілев. – Київ : Академія, 2012.
- 53 **Білоус П. В.** Творчість Григорія Сковороди / П. В. Білоус // Історія української літератури XI-XVIII ст. : навч. посіб. / П. В. Білоус. – Київ : Академія, 2009. – С. 375-387. – (Альма-матер).
- 54 **Бовсунівська Т.** Образи смутку в поезії Григорія Сковороди / Тетяна Бовсунівська // Дивослово. – 2002. – № 3. – С. 5-8.
- 55 **Бовсунівська Т.** Образи смутку в поезії Григорія Сковороди / Т. Бовсунівська // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2003. – С. 433-444. – Бібліогр.: с. 443-444.
- 56 **Бовсунівська Т.** Тематизація мовчання в поезії Григорія Сковороди / Тетяна Бовсунівська // Дивослово. – 2006. – № 2. – С. 50-54. – Бібліогр.: с. 54.
- 57 **Боженко М. К.** Байки Г. С. Сковороди / М. К. Боженко // Укр. мова і літ. в шк. – 1967. – № 9. – С. 15-18.
- 58 **Бондарчук Л.** Григорій Сковорода як символ мудрості української землі / Л. Бондарчук // Укр. літ. в загальноосвіт. шк. – 2004. – № 10. – С. 7-9. – Бібліогр.: с. 9.
- 59 **Бордукова Н.** Творчість Григорія Сковороди в рецепції Дмитра Багалія / Наталка Бордукова // Збірник Харківського історико-філологічного товариства. Нова серія / [за ред. В. Бондаренко]. – Харків, 1999. – Т. 8. – С. 65-74. – Бібліогр.: с. 73-74.
- 60 **Боровик М.** Новознайдений музичний твір на слова Григорія Сковороди / Микола Боровик, Іван Іваньо // Нар. творчість та етнографія. – 1971. – № 2. – С. 67-70.
- 61 **Бородій М.** «Білі плями» біографії Г. Сковороди. З новознайдених

- архівних документів / М. Бородій // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковорода НАН України. – Київ, 2003. – С. 530-553. – Бібліогр.: с. 552-553.
- 62 **Бородій М.** До біографії Григорія Сковорода (кілька нововиявлених документів) / Микола Бородій // Слово і час. – 1998. – № 1. – С. 36-41.
- 63 **Будугай А.** Григорій Верба – філософ-сковородознавець і педагог / Андрій Будугай // Вища шк. – 2017. – № 3. – С. 22-40. – Бібліогр.: с. 39-40.
- 64 **Бургардт О.** Сковорода : [поезія] / Освальд Бургардт // Дивослово. – 2013. – № 5. – С. 62.
- 65 **Величко О.** Сергій Єфремов про творчість Григорія Сковорода / Оксана Величко // Рідна шк. – 2004. – № 10. – С. 53-57. – Бібліогр.: с. 57.
- 66 **Верба Г.** Григорій Сковорода на межі тисячоліть: проблема перекладу / Григорій Верба // Київ. старовина. – 2001. – № 2. – С. 156-169.
- 67 **Верба Г.** До перекладу творів Григорія Сковорода на сучасну українську літературну мову / Г. Верба // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковорода НАН України. – Київ, 2003. – С. 519-529. – Бібліогр.: с. 529.
- 68 **Вигодованець Н. І.** Байки Г. С. Сковорода в оцінці українських літературознавців останнього десятиліття (1962-1972) / Н. І. Вигодованець // Українське літературознавство : респ. міжвід. зб. / [редкол.: Дорошенко І. І. та ін.]. – Львів : Вища шк., 1974. – Вип. 22. – С. 88-94.
- 69 **Владимирова В.** Григорій Сковорода в оцінці Пантелеймона Куліша / В. Владимирова // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковорода НАН України. – Київ, 2003. – С. 445-449. – Бібліогр.: с. 449.

- 70 **Войтюк А.** «Поетичний сад» українського Сократа [про Г. Сковороду] / Адам Войтюк // Віче. – 1995. – № 1. – С. 153-157.
- 71 **Вышеславский Л.** Сковородиновский круг / Леонид Вышеславский // Избранное : стихотворения, проза / Леонид Вышеславский ; сост. Ирина Вышеславская ; предисл. Петра Осадчука. – Киев : Етнос, 2008. – С.461-492. – (Бібліотека Шевченківського комітету).
- 72 **Галич О.** «Усі кути трикутника» В. Єшкілева як квазібіографія Г. Сковороди / Олександр Галич // Слово і час. – 2014. – № 7. – С. 59-64. – Бібліогр.: с. 64.
- 73 **Глива Є. Г. С.** Сковорода / Євген Глива // Вступ до психотерапії / Євген Глива. – Острог : Остроз. акад., 2004. – С. 193-246.
- 74 **Грабовський В.** Криниця Сковороди / Віктор Грабовський // Отчий край'85 : іст.-літ. зб. / [упоряд. Д. С. Чередниченко]. – Київ : Молодь, 1985. – С. 38-42.
- 75 **Грабовський В.** Садівник із майбутнього : Г. Сковороді – 285 / Віктор Грабовський // Літ. Україна. – 2007. – 29 листоп. – С. 1-4.
- 76 **Градовський А.** Творчість Г. Сковороди у контексті європейського бароко / Анатолій Градовський, Максим Галушко // Укр. літ. в загальноосвіт. шк. – 2015. – № 4. – С. 6-10.
- 77 **Григорій Сковорода, 250** : матеріали про відзначення 250-річчя з дня народж. / [редкол.: В. І. Шинкарук, І. П. Головаха, З. С. Голубєва]. – Київ : Наук. думка, 1975. – 254, [1] с.
- 78 **Грицай М.** Вивчення фольклористичних інтересів філософа і поета : до 250-річчя з дня народж. Г. Сковороди / Михайло Грицай // Нар. творчість та етнографія. – 1972. – № 5. – С. 21-23.
- 79 **Грицай М. С.** Видатний філософ і поет : до 250-річчя з дня народж. Г. С. Сковороди / М. С. Грицай // Укр. мова і літ. в шк. – 1972. – № 12. – С. 74-81.
- 80 **Грицай М. С.** Григорій Сковорода / М. С. Грицай // Давня українська література / М. С. Грицай, В. Л. Микитась, Ф. Я. Шолом. – Київ : Вища шк., 1978. – С. 376-394.
- 81 **Грицай М. С.** [Про творчість Г. С. Сковороди] / М. С. Грицай // Давня українська поезія. Роль фольклору у формуванні образного

- мислення українських поетів XVI-XVIII ст. / М. С. Грицай. – Київ : Вид-во Київ. ун-ту, 1972. – С. 72-80.
- 82 **Грицай М. С.** [Про творчість Г. С. Сковороди] / М. С. Грицай // Українська література XVI-XVIII ст. і фольклор / М. С. Грицай. – Київ : Вид-во Київ. ун-ту, 1969. – С. 89-92.
- 83 **Гусарчук Т.** Феномен особистості Григорія Сковороди в дзеркалі його творчої спадщини / Т. Гусарчук // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2003. – С. 554-565. – Бібліогр.: с. 565.
- 84 **Демченко С. А.** Життя і творчість Г. Сковороди // Давня українська література (X-XVII століття) : практикум / С. А. Демченко, Ю. М. Сафонов. – Київ : Знання, 2013. – С. 137-145.
- 85 **Денисенко В.** «Чи не найзнаменитіша українська особистість XVIII століття». Мандрівний учитель Григорій Сковорода / Володимир Денисенко // Пам'ять століть. – 2007. – № 1. – С. 28-34. – Бібліогр.: с. 34.
- 86 **Дігтяр С. І.** Естетичні погляди Г. С. Сковороди / С. І. Дігтяр // Українське літературознавство : респ. міжвід. наук. зб. / [редкол.: І. І. Дорошенко та ін.]. – Львів : Вища шк., 1982. – Вип. 39. – С. 32-40.
- 87 **Дзюба І.** «Перший розум наш...» / Іван Дзюба // З криниці літ : у 3 т. / Іван Дзюба. – Київ : Києво-Могилян. акад., 2006. – Т. 1 : Статті. Доповіді. Рецензії. Передмови. Дещо про добрих сусідів і духовну рідню. – С. 444-448.
- 88 **Дзюба І.** Перший розум наш... / Іван Дзюба // Хрестоматія з нової української літератури / Олександра Копач ; передм. Лесі Храпливої-Щур. – Вид. 2-ге, допов. – Львів : Каменяр, 1993. – С. 76-80.
- 89 **Дігтяр С. І.** Образи співбесідників та їх роль у бабаївському циклі філософських діалогів Г. С. Сковороди / С. І. Дігтяр // Українське літературознавство : респ. міжвід. наук. зб. / [редкол.: І. І. Дорошенко та ін.] – Львів, 1973. – Вип. 18. – С. 103-109.
- 90 **Драч І. Ф.** Григорій Сковорода : біогр. повість / І. Ф. Драч, С. Б. Кримський, М. В. Попович ; під заг. ред. В. М. Нічик. – Київ :

- Молодь, 1984. – 212, [2] с. – (Серія біографічних творів «Уславлені імена» ; вип. 60).
- 91 **Драч І.** Духовний меч Григорія Варсави Сковороди / Іван Драч // Духовний меч : літ.-крит. ст. та есе / Іван Драч. – Київ : Рад. письменник, 1983. – С. 5-52.
- 92 **Драч І.** Духовный меч Григория Сковороды / Иван Драч // Духовный меч : лит.-крит. ст. и эссе / Иван Драч. – М. : Совет. писатель, 1988. – С. 9-65.
- 93 **Драч І.** Сковорода і Шевченко : [поезія] / Іван Драч // Берло : кн. поезій / Іван Драч. – Київ : Грамота, 2007. – С. 49. – (Бібліотека Шевченківського комітету).
- 94 **Дубовий О.** Музика в діяльності Г. С. Сковороди / Олег Дубовий // Рідна шк. – 2008. – № 6. – С. 73-75. – Бібліогр.: с. 75.
- 95 **Дудко Д.** У народних переказах : [про Г. Сковороду] / Дмитро Дудко // Вітчизна. – 1987. – № 8. – С. 192-195.
- 96 **Епістолярний документ 1824 року про Сковороду.** Лист І. Р. Мартоса до В. Я. Ломиковського / підгот. до друку, вступ. слово і комент. Леоніда Махновця // Нар. творчість та етнографія. – 1972. – № 5. – С. 37-44.
- 97 **Євшан М.** Андрій Товкачевський. Г. С. Сковорода / Микола Євшан // Критика. Літературознавство. Естетика / Микола Євшан ; упоряд., передм. та прим. Наталії Шумило. – Київ : Основи, 1998. – С. 611-614.
- 98 **Єфремов С.** Григорій Сковорода / Сергій Єфремов // Історія українського письменства / Сергій Єфремов. – Київ : Феміна, 1995. – С. 215-220.
- 99 **Єшкілев В.** Усі кути Трикутника : апокриф мандрів Г. Сковороди / Володимир Єшкілев. – Київ : Академія, 2012. – 244, [1] с. – (Автографи часу).
- 100 **Жулинський М.** Григорій Сковорода: дух і слово / Микола Жулинський // Нація. Культура. Література : нац.-культ. міфи та ідей.-естет. пошуки укр. літ. / М. Жулинський. – Київ : Наук. думка, 2010. – С. 267-270.
- 101 **Жулинський М.** Григорій Сковорода (1722-1794). Прозорливе око

- віри та істини / Микола Жулинський // Українська література. Творці і твори / Микола Жулинський. – Київ : Либідь, 2011. – С. 31-37.
- 102 **Жулинський М.** Григорій Сковорода : уривок з кн. «Слово і доля» / М. Жулинський // Дивослово. – 2004. – № 6. – С. 29-32.
- 103 **Жулинський М.** Григорій Сковорода : сторінками нової кн. / Микола Жулинський // Укр. мова й літ. в серед. шк., гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2002. – № 6. – С. 31-36.
- 104 **Завгородня Н.** Інтерактивна подорож до щастя / Наталка Завгородня // Літ. Україна. – 2011. – 14 квіт. – С. 1, 14.
- 105 **Зеров М.** Про латиномовні поезії Григорія Сковороди / Микола Зеров // Українське письменство / Микола Зеров ; упоряд. Микола Сулима. – Київ : Вид-во С. Павличко «Основи», 2003. – С. 363-364.
- 106 **Іваньо І. В.** Григорій Сковорода і народна пісня / І. В. Іваньо // Нар. творчість та етнографія. – 1965. – № 1. – С. 81-90.
- 107 **Іваньо І. В.** Жанр байки у творчості Г. Сковороди / І. В. Іваньо // Рад. літературознавство. – 1965. – № 8. – С. 24-33.
- 108 **Іваньо І. В.** Прислів'я та приказки у творах Г. С. Сковороди / І. В. Іваньо // Укр. мова і літ. в шк. – 1964. – № 8. – С. 29-33.
- 109 **Ісаєнко К. П.** До проблеми компаративного аналізу концепту «серця» у творчості Г. Сковороди, П. Куліша, М. Гоголя та російських слов'янофілів / Ісаєнко К. П. // Наукові записки. Філологічні науки / Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин, 2006. – С. 45-52. – Бібліогр.: с. 52.
- 110 **Ісіченко І.** Сакральний простір «Саду божественних пісень» Григорія Сковороди / Ігор Ісіченко // Слово і час. – 2013. – № 1. – С. 52-63. – Бібліогр.: с. 62-63.
- 111 **Казанжи О.** Анакреонтичні та гораціанські оди у творчості Г. Сковороди і В. Капніста / О. Казанжи // Укр. літ. в загальноосвіт. шк. – 2007. – № 7. – С. 14-17. – Бібліогр.: с. 17.
- 112 **Каустов А.** Зооморфічна символіка у філософських творах Г. С. Сковороди / Андрій Каустов // Укр. мова і літ. в шк. – 1990. – № 1. – С. 11-15. – Бібліогр. в прим.
- 113 **Ковалинський М.** Життя Григорія Сковороди / Михайло Ковалинський // Корені на парості : укр. генеалогікон / упоряд.

- Валерій Шевчук. – Київ : Либідь, 2008. – С. 354-386.
- 114 **Ковальчук І.** Духовно-моральні аспекти творчості Г. Сковороди / І. Ковальчук, Л. Мостова // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2003. – С. 377-384. – Бібліогр.: с. 384.
- 115 **Кондратюк А.** Григорій Сковорода і туркменський поет Махтумкулі / Андрій Кондратюк // Слово і час. – 1991. – № 8. – С. 71-73.
- 116 **Корпанюк М.** Світоглядно-етичні аспекти образу смерті в поезії Г. Сковороди / М. Корпанюк // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2003. – С. 294-304.
- 117 **Костюк Г. С.** Психологічні погляди Г. С. Сковороди / Г. С. Костюк // Нариси з історії вітчизняної психології (XVII-XVIII ст.) : зб. ст. / за ред. Г. С. Костюка. – Київ : Рад. шк., 1952. – С. 160-187.
- 118 **Косяченко В. Т.** «Басни харьковскія» Г. С. Сковороди і його традиції в українському байкарстві / В. Т. Косяченко // Українське літературознавство : респ. міжвід. зб. / [редкол.: Дорошенко І. І. та ін.]. – Львів : Вища шк., 1975. – Вип. 25. – С. 62-67.
- 119 **Косяченко В.** «Як яблуна в своїм зернятї» : [про творчість Г. Сковороди] / Віктор Косяченко // Любов'ю окрилений сміх : літ.-крит. ст. / Віктор Косяченко. – Київ : Рад. письменник, 1985. – С. 61-81.
- 120 **Кралуєк П. М.** Сприйняття Шевченком творчості Сковороди / Петро Михайлович Кралуєк // Тарас Шевченко: незауважене / Петро Михайлович Кралуєк. – Київ : КНТ, 2015. – С. 205-211.
- 121 **Крекотень В. І.** Григорій Сковорода / В. І. Крекотень, В. Л. Микитась, О. В. Мишанич // Історія української літератури : в 2 т. / редкол.: І. О. Дзевєрін (гол.), В. Г. Дончик, О. В. Мишанич [та ін.] ; Акад. наук УРСР, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка. – Київ : Наук. думка, 1987. – Т. 1 : Дожовтнева література. – С. 141-145.
- 122 **Куліш П.** Грицько Сковорода : старорус. поема / Пантелеймон

- Куліш // Вибрані твори / Пантелеймон Куліш. – Харків : Ранок, 2004. – С. 64-70. – (Програма з літератури).
- 123 **Ласло-Куцюк М.** Апофеоз світла у творчості Григорія Сковороди / Магдалена Ласло-Куцюк // Слово і час. – 1990. – № 3. – С. 51-59.
- 124 **Лисенко О.** Гуманістичні ідеали Григорія Сковороди / Олександр Лисенко // Рад. літературознавство. – 1972. – № 11. – С. 61-70.
- 125 **Лошиц Ю.** Сковорода / Юрий Лошиц. – М. : Молодая гвардия, 1972. – 220, [3] с. – (Жизнь замечательных людей).
- 126 **Лукьяненко Д.** Валерій Шевчук: художній спосіб освоєння феномену Григорія Сковороди / Дарія Лукьяненко // Волинь-Житомирщина : іст.-філол. зб. з регіон. пробл. / [ред.: В. О. Єршов, В. М. Мойсієнко]. – Житомир : Вид.-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – Вип. 20. – С. 113-118. – Бібліогр.: с. 118.
- 127 **Лупейко О.** Григорій Сковорода в «Українській хаті» / Олександр Лупейко // Слово і час. – 2000. – № 2. – С. 56-58.
- 128 **Малютіна Н.** Феномен емоційності в структурі художнього світогляду Григорія Сковороди й Олександра Олесья / Н. Малютіна // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2003. – С. 450-456. – Бібліогр.: с. 456.
- 129 **Матковська І.** Сміх Григорія Сковороди / І. Матковська // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2003. – С. 282-286.
- 130 **Махновець Л. Є.** Григорій Савич Сковорода / Л. Є. Махновець // Історія української літератури : у 8 т. / Л. Є. Махновець, Д. В. Чалий, Є. С. Шабліовський, В. Є. Шубравський. – Київ : Наук. думка, 1967. – Т. 2 : Становлення нової літератури (друга половина XVIII – тридцяті роки XIX ст.). – С. 108-130.
- 131 **Махновець Л.** Григорій Сковорода : біографія / Леонід Махновець. – Київ : Наук. думка, 1972. – 253, [2] с.

- 132 **Махновець Л.** [Григорій Сковорода] / Леонід Махновець // Сатира і гумор української прози XVI-XVIII ст. / Леонід Махновець. – Київ : Наук. думка, 1964. – С. 357-377.
- 133 **Махновець Л.** Про атрибуцію і хронологію листів Сковороди / Леонід Махновець // Рад. літературознавство. – 1972. – № 10. – С. 34-47.
- 134 **Махновець Л.** Про хронологію листів Сковороди / Леонід Махновець // Рад. літературознавство. – 1972. – № 4. – С. 54-66.
- 135 **Меркулов М.** Античні образи у творах українських письменників барокової доби (на матеріалі віршів Григорія Сковороди та Феофана Прокоповича) / Максим Меркулов // Слово і час. – 2016. – № 6. – С. 56-62. – Бібліогр.: с. 62.
- 136 **Меркулов М.** Тема мандрів у творчості Климентія Зіновієва і Григорія Сковороди / Максим Меркулов // Слово і час. – 2017. – № 3. – С. 61-68. – Бібліогр.: с. 68.
- 137 **Меркулов М.** Тема природи як Божого промислу у творчості Григорія Сковороди і Климентія Зіновієва / Максим Меркулов // Слово і час. – 2015. – № 4. – С. 8-14. – Бібліогр.: с. 14.
- 138 **Меркулов М.** Тема праці у творчості Климентія Зіновієва і Григорія Сковороди / Максим Меркулов // Слово і час. – 2014. – № 2. – С. 28-32.
- 139 **Микитенко Ю. О.** Від «Пчоли» до пісень Сковороди: функціонування античної спадщини у давньоруській і давній українській літературах / Ю. О. Микитенко // Антична спадщина і становлення нової української літератури / Ю. О. Микитенко ; Акад. наук України, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка. – Київ : Наук. думка, 1991. – С. 18-58.
- 140 **Мишанич О. В.** Григорій Сковорода і усна народна творчість / О. В. Мишанич ; Акад. наук УРСР, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка . – Київ : Наук. думка, 1976. – 150, [1] с.
- 141 **Мишанич О. В.** Літературна творчість Григорія Сковороди / О. В. Мишанич // Історія української культури : у 5 т. / редкол.: Смолій В. А. (голов. ред.), Попович М. В., Сас П. М. [та ін.]. – Київ :

- Наук. думка, 2003. – Т. 3 : Українська культура другої половини XVII-XVIII ст. – С. 978-980.
- 142 **Мишанич О. В.** Сковорода / О. В. Мишанич // История всемирной литературы : в 9 т. / редкол.: С. В. Тураев [и др.] ; Акад. наук СССР, Ин-т мировой лит. им. А. М. Горького. – М. : Наука, 1988. – Т. 5. – С. 404-407.
- 143 **Мовчан Р.** Григорій Сковорода: текст і контекст 1920-х років / Раїса Мовчан // Український модернізм 1920-х: портрет в історичному інтер'єрі / Раїса Мовчан. – Київ : Стилос, 2008. – С. 94-109. – Бібліогр.: с. 108-109.
- 144 **Мовчан Р.** «Перший інтелігент» у вирі національного відродження. Григорій Сковорода як текст 20-х рр. ХХ століття / Раїса Мовчан // Укр. мова й літ. в серед. шк., гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2004. – № 2. – С. 137-146.
- 145 **Мойсеєва Г. М.** Із цензурної історії дожовтневих видань Григорія Сковороди / Г. М. Мойсеєва, В. Л. Микитась // Рад. літературознавство. – 1989. – № 3. – С. 58-63.
- 146 **Мольнар М. І.** Невідомий лист Сковороди / подав М. І. Мольнар ; комент. П. М. Попова // Рад. літературознавство. – 1958. – № 2. – С. 113-116.
- 147 **Монастирецький Л. С.** Г. С. Сковорода та його духовна спадщина / Монастирецький Леонід Семенович // Наукові студії (1965 - 2011 рр.) / Л. С. Монастирецький ; [упоряд.: В. Башманівський, С. Чорна]. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – С. 128-134.
- 148 **Наш перворозум.** Григорій Сковорода на портреті і в житті : фотокнига / [авт. і упоряд. В. Стадниченко, М. Шудря]. – Київ : Спалах, 2004. – 176, [1] с.
- 149 **Ніженець А. М.** В. Д. Бонч-Бруєвич про Г. С. Сковороду / А. М. Ніженець // Рад. літературознавство. – 1958. – № 3. – С. 88-92.
- 150 **Ніженець А. М.** Григорій Сковорода. Пам'ятні місця на Україні / А. М. Ніженець, І. П. Стогній. – Київ : Наук. думка, 1984. – 93, [2] с.

- 151 **Ніженець А. М.** Про оточення Г. С. Сковороди у Липцях і Валках (70-80-і роки XVIII ст.) / А. М. Ніженець // Рад. літературознавство. – 1983. – № 2. – С. 28-35. – Бібліогр. в прим.
- 152 **Нікітіна В.** Григорій Сковорода і Переяславщина / Валентина Нікітіна // Історія в сучас. шк. – 2012. – № 1 – С. 17-20 : іл.
- 153 **Нікітіна В.** Меморіальний музей Сковороди у Переяславі-Хмельницькому / Валентина Нікітіна // Укр. мова й літ. в серед. шк., гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2002. – № 6. – С. 179-180.
- 154 **Нікітіна В.** Переяславщина в житті Г. Сковороди / В. Нікітіна // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2003. – С. 566-574.
- 155 **Олійник Б.** Сковорода і світ / Борис Олійник // Вибране / Борис Олійник ; передм. Михайла Шевченка. – Київ : Етнос, 2009. – С. 146-152. – (Бібліотека Шевченківського комітету).
- 156 **Ольховський А. Г.** С. Сковорода і його пісні / Андрій Ольховський // Нарис історії української музики : до 90-річчя Нац. муз. акад. ім. П. І. Чайковського / Андрій Ольховський. – Київ : Муз. Україна, 2003. – С. 188-192.
- 157 **Паласюк М. І.** Ідеї стоїків у перекладах Григорія Сковороди / М. І. Паласюк // Вісник Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. / [редкол.: П. Ю. Саух та ін.]. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – Вип. 63. – С. 44-47.
- 158 **Панашенко В.** Григорій Сковорода / В. Панашенко // Історія України в особах, IX-XVIII ст. / [авт. кол.: В. Замлинський, І. Войцехівська, В. Галаган та ін.]. – Київ : Україна, 1993. – С. 377-381.
- 159 **Пачовський Т. І.** Жанрові особливості віршів Г. Сковороди / Т. І. Пачовський // Українське літературознавство : респ. міжвід. наук. зб. / [редкол.: І. І. Дорошенко та ін.] – Львів : Вища шк., 1973. – Вип. 18. – С. 110-115.
- 160 **Пелешенко Ю.** Григорій Сковорода і Махтумкулі Фрагі : іст.-типол. зіставлення / Юрій Пелешенко // Слово і час. – 2014. – № 12. – С. 66-70. – Бібліогр.: с. 70.

- 161 **Пелешенко Н.** Рецепція творчості Г. Сковороди в українській літературі 1920-1940-х років / Наталія Пелешенко // Наукові записки / Нац. ун-т «Києво-Могилян. акад.» ; [редкол.: В. П. Моренець та ін.]. – Київ, 1999. – Т. 17 : Філологія. – С. 61-67.
- 162 **Перепетченко Н. І.** «Байки Харківські» Г. С. Сковороди / Н. І. Перепетченко // Вивчаємо укр. мову та літ. – 2006. – № 34. – С. 21-30.
- 163 **Петров В.** Григорій Сковорода. Спроба характеристики / Віктор Петров // Розвідки : [в 3 т.] / Віктор Петров ; упоряд., передм. та прим.: В'ячеслав Брюховецький. – Київ : Темпора, 2013. – Т. 3. – С. 1523-1537.
- 164 **Петров В.** Г. С. Сковорода. Спроба характеристики / Віктор Петров // Київ. старовина. – 2001. – № 4. – С. 109-120.
- 165 **Петров В.** До дискусії про Сковороду / Віктор Петров // Розвідки : [в 3 т.] / Віктор Петров ; упоряд., передм. та прим.: В'ячеслав Брюховецький. – Київ : Темпора, 2013. – Т. 1. – С. 303-308.
- 166 **Петров В.** Особа Сковороди / Віктор Петров // Розвідки : [в 3 т.] / Віктор Петров ; упоряд., передм. та прим.: В'ячеслав Брюховецький. – Київ : Темпора, 2013. – Т. 3. – С. 1448-1522.
- 167 **Петров В.** Особа Сковороди / Віктор Петров // Філософ. і соціол. думка. – 1995. – № 1/2. – С. 191-211; № 3/4; № 5/6. – С. 183-204.
- 168 **Петров В.** Теорія «нероблення» Гр[игорія] Сковороди / Віктор Петров // Розвідки : [в 3 т.] / Віктор Петров ; упоряд., передм. та прим.: В'ячеслав Брюховецький. – Київ : Темпора, 2013. – Т. 1. – С. 294-302.
- 169 **Петровська Н. А.** Соціально-політичні та економічні погляди Г. Сковороди / Петровська Н. А., Кредісов А. І. // Історія економічної думки України / [авт. кол.: Р. Х. Васильєва та ін.]. – Київ : Либідь, 1993. – С. 44-47.
- 170 **Пільгук І.** Григорій Сковорода : худож. життєпис / Іван Пільгук. – Київ : Дніпро, 1971. – 259, [3] с.
- 171 **Пільгук І. І.** Григорій Сковорода / І. І. Пільгук // Історія української літератури. Давня література / П. К. Волинський, І. І. Пільгук, Ф. М. Поліщук. – Київ : Вища шк., 1969. – С. 389-424.

- 172 **Пільгук І. І.** Поет-мислитель. Естетичні погляди Г. Сковороди / І. І. Пільгук // У пошуках художньої правди : вибр. ст. / І. І. Пільгук. – Київ : Дніпро, 1969. – С. 3-32.
- 173 **Пінчук С.** Григорій Сковорода / Степан Пінчук // Рідна шк. – 2002. – № 12. – С. 59-61.
- 174 **Пінчук Т. С.** Штрихи до поетичного портрета Гр. Сковороди / Т. С. Пінчук // Рад. літературознавство. – 1988. – № 2. – С. 65-68.
- 175 **Погребенник В.** Григорій Сковорода як лірик і байкар / В. Погребенник // Укр. літ. в загальноосвіт. шк. – 2007. – № 8. – С. 24-26.
- 176 **Поліщук Ф. М.** Григорій Сковорода : життя і творчість / Ф. М. Поліщук. – Київ : Дніпро, 1978. – 260, [2] с.
- 177 **Пономарьов П. П.** Естетичний ідеал у ліриці Г. С. Сковороди / П. П. Пономарьов // Українське літературознавство : респ. міжвід. зб. / [редкол.: Дорошенко І. І. та ін.]. – Львів : Вища шк., 1973. – Вип. 19. – С. 93-97.
- 178 **Попельницька О. О.** Григорій Сковорода / О. О. Попельницька // Сто великих українців / [кол. авт.: Н. В. Астапенко, О. К. Барашкова, А. В. Дарибогова та ін.]. – Київ : Арій, 2011. – С. 158-162. – (100 великих).
- 179 **Попов П. М.** Григорій Сковорода / П. М. Попов. – Київ : Дніпро, 1969. – 171, [1] с. – (Літературний портрет).
- 180 **Попов П. М.** Життя і творчість Григорія Сковороди / П. М. Попов // Матеріали до вивчення історії української літератури : в 5 т. / упоряд.: О. І. Білецький, Ф. Я. Шолом – Київ : Рад. шк., 1959. – Т. 1 : Давня українська література, доба феодалізму – до кінця XVIII ст. – С. 600-617.
- 181 **Попов П. М.** З листування Г. С. Сковороди / П. М. Попов // Рад. літературознавство. – 1955. – Т. 18. – С. 57-70.
- 182 **Попов П. М.** Нововідшукані автографи листів Г. Сковороди / П. М. Попов // Рад. літературознавство. – 1961. – № 3. – С. 112-114.
- 183 **Попов П. М.** Новознайденої тексти Г. С. Сковороди / П. М. Попов // Рад. літературознавство. – 1950. – № 13. – С. 50-69.

- 184 **Попов П. М.** І. Франко – дослідник життя і творчості Г. Сковорода / П. М. Попов // Рад. літературознавство. – 1966. – № 9. – С. 24-33.
- 185 **Попович М.** Кінець староукраїнської барокової культури. Григорій Сковорода / Мирослав Попович // Нарис історії культури України / Мирослав Попович. – Київ : АртЕк, 1999. – С. 284-289. – Бібліогр.: с. 289. – (Освіта ХХІ століття).
- 186 **Попович М. В.** Сковорода Григорій Савич / М. В. Попович // Енциклопедія історії України : у 10 т. / Нац. Акад. наук України, Ін-т історії України ; редкол.: В. А. Смолій [та ін.]. – Київ : Наук. думка, 2012. – Т. 9 : Прил – С. – С. 607-609. – Бібліогр.: с. 609.
- 187 **Пригодій С. М.** «Волденський експеримент» Генрі Торо та «мандрівне життя» Григорія Сковорода / С. М. Пригодій // Американський романтизм. Полікритика : навч. посіб. / С. М. Пригодій, О. П. Горенко. – Київ : Либідь, 2006. – С. 298-314.
- 188 **Пригодій С.** Кільце, аналогії, антитетика у Г. Сковорода й Р. Емерсона / Сергій Пригодій // Слово і час. – 1999. – № 12. – С. 20-25.
- 189 **Прокопов Д. Г.** Сковорода: епістемічні ефекти поверхні / Д. Прокопов // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковорода НАН України. – Київ, 2003. – С. 304-321. – Бібліогр.: с. 320-321.
- 190 **Пультер С. О.** Творчість Григорія Сковорода / С. О. Пультер, В. В. Халін // Українська і зарубіжна дитяча література : навч.-метод. посіб. / С. О. Пультер, В. В. Халін. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – С. 21-22.
- 191 **Радецька М. М.** Григорій Сковорода в історико-біографічній прозі / М. М. Радецька // Українське літературознавство : респ. міжвід. наук. зб. / [редкол.: І. І. Дорошенко та ін.] – Львів : Вища шк., 1982. – Вип. 39 – С. 77-84. – Бібліогр.: с. 84.
- 192 **Радіоненко Т.** Сковородинівські мотиви у творчості Марії Буряк / Тетяна Радіоненко // Наша Берегиня. – 2012. – № 2. – С. 6-7 : іл. – Бібліогр.: с. 7.

- 193 **Рубан А. Г.** Сковорода про особливості українського національного характеру / А. Рубан // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2003. – С. 575-583.
- 194 **Савінов Р. Г.** Сковорода в творчості поетів і письменників / Р. Савінов // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2003. – С. 457-466. – Бібліогр.: с. 466.
- 195 **Сагач Г.** Проблема культури у творчому доробку Г. С. Сковороди / Галина Сагач // Україна – Неопалима Купина: велети духу і слова / Галина Сагач. – Київ, 2006. – С. 86-89. – (Бібліотека українознавця).
- 196 **Свириденко О. Г.** Сковорода й А. Метлинський: до проблеми сквородинівської рецепції в українському романтизмі / О. Свириденко // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2003. – С. 467-472. – Бібліогр.: с. 471-472.
- 197 **Свириденко О. Г.** Сковорода як знавець людської душі / О. Свириденко // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2003. – С. 592-598. – Бібліогр.: с. 598.
- 198 **Сиваченко М. Є.** До історії української пареміографії: Г. С. Сковорода / М. Є. Сиваченко // Літературознавчі та фольклористичні розвідки / М. Є. Сиваченко. – Київ : Наук. думка, 1974. – С. 9-69.
- 199 **Сиваченко М.** До історії української пареміографії: Г. С. Сковорода / Микола Сиваченко // Нар. творчість та етнографія. – 1972. – № 5. – С. 25-36; 1973. – № 1. – С. 29-43.
- 200 **Сиваченко М. Є.** До коментування «Алфавита мира» Г. С. Сковороди / М. Є. Сиваченко // Над текстами українських письменників / М. Є. Сиваченко. – Київ : Наук. думка, 1985. – С. 15-23.
- 201 **Сивокінь Г.** Григорій Сковорода як читач Біблії / Григорій Сивокінь // Слово і час. – 1995. – № 9. – С. 11-16.

- 202 **Сидоренко Г. К.** Про віршову інтонацію у збірці Г. С. Сковороди «Сад божественных песней» / Г. К. Сидоренко // Рад. літературознавство. – 1966. – № 6. – С. 41-47.
- 203 **Славутич Я.** Тринадцята пісня Григорія Сковороди (до питання текстології) / Яр Славутич // Меч і перо : вибр. дослідж., ст. та огляди / Яр Славутич. – Київ : Дніпро, 1992. – С. 68-80.
- 204 **Сподарець М.** Ідеї Г. Сковороди в творчості І. Багряного / М. Сподарець // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2003. – С. 473-480. – Бібліогр.: с. 480.
- 205 **Стадниченко В.** Іду за Сковородою. Сповідь у любові до Вчителя / Володимир Стадниченко // Зелений дзвін / Володимир Стадниченко. – Київ : Україна, 2008. – С. 7-158. – (Бібліотека Шевченківського комітету).
- 206 **Стадниченко В.** На прощу до Сковороди : до 280-річчя від дня народж. видатного мислителя / Володимир Стадниченко // Черкаський край – земля Богдана і Тараса : культурол. зб. / [за ред. Б. В. Гунського та ін.]. – Київ, 2002. – С. 650-653.
- 207 **Стадниченко В.** Наш перший розум : докум. повість-подорож / Володимир Стадниченко // Вітчизна. – 2002. – № 11/12. – С. 15-73.
- 208 **Степанишин Б.** Афоризми Г. Сковороди та І. Котляревського / Б. Степанишин // Українська поетична афористика минулого тисячоліття / Б. Степанишин. – Тернопіль : Підруч. і посіб., 2004. – С. 31-42.
- 209 **Степанишина Ю.** Григорій Сковорода / Юлія Степанишина // Укр. літ. в загальноосвіт. шк. – 2000. – № 3. – С. 55-56.
- 210 **Струкевич О.** Григорій Сковорода / О. Струкевич // Історія України в особах. Козаччина / [авт. кол.: В. М. Горобець, О. І. Гуржій, В. М. Матях та ін.]. – Київ : Україна, 2000. – С. 262-268.
- 211 **Сулима М.** «Горня республіка» Сковороди і «Загірна комуна» Хвильового / Микола Сулима // Слово і час. – 1994. – № 2. – С. 43-48.
- 212 **Сулима М.** Роль і місце Григорія Сковороди в творчості Ігоря Калинця / М. Сулима // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і

- сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2003. – С. 481-488.
- 213 **Сулима М.** Шкільна драма і філософська спадщина Г. С. Сковороди / Микола Сулима // Українська драматургія XVII-XVIII ст. / Микола Сулима. – Київ : Фоліант, 2005. – С. 260-268.
- 214 **Танана Р.** Сковорода і Харківщина : до 280-річчя від дня народж. Г. С. Сковороди / Раїса Танана // Літ. Україна. – 2002. – 28 листоп. – С. 6.
- 215 **Тихолоз Б.** Філософсько-поетична мариністика Г. Сковороди та І. Франка / Богдан Тихолоз // Укр. мова й літ. в серед. шк, гімназіях, ліцеях, та колегіумах. – 2003. – № 6. – С. 122-132.
- 216 **Тичина П. Г.** Григорій Сковорода / П. Г. Тичина // Матеріали до вивчення історії української літератури : в 5 т. / упоряд.: О. І. Білецький, Ф. Я. Шолом. – Київ : Рад. шк., 1959. – Т. 1 : Давня українська література, доба феодалізму – до кінця XVIII ст. – С. 622-626.
- 217 **Тичина П.** Сковорода : симфонія / Павло Тичина. – Київ : Рад. письменник, 1971. – 401, [2] с.
- 218 **Тома Л.** Першорозум наш... : Григорій Сковорода у контексті світової і української культури / Леонід Тома // Літ. Україна. – 2006. – 7 верес. – С. 7.
- 219 **Усатенко Г.** Про Григорія Сковороду, ідентичність і давню літературу / Галина Усатенко // Дивослово. – 2013. – № 5. – С. 47-50. – Бібліогр.: с. 50.
- 220 **Ушкалов Л.** Від Сковороди – до Маркса, від Маркса – до Сковороди / Леонід Ушкалов // Слово і час. – 2016. – № 12. – С. 57-72. – Бібліогр.: с. 72.
- 221 **Ушкалов Л.** Духовна «брань» Григорія Сковороди / Л. Ушкалов // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2003. – С. 322-335. – Бібліогр.: с. 333-335.
- 222 **Ушкалов Л.** Людина межі: Григорій Сковорода в рецепції Михайла Драгоманова / Леонід Ушкалов // Дивослово. – 2014. – № 10. – С. 52-57. – Бібліогр.: с. 57.

- 223 **Ушкалов Л.** Людина межі: Григорій Сковорода в рецепції Михайла Драгоманова / Леонід Ушкалов // Сковорода, Шевченко, фемінізм... : ст. 2010-2013 рр. / Леонід Ушкалов. – Харків : Майдан, 2014. – С. 49-62.
- 224 **Ушкалов Л.** «На розграні двох великих епох»: Григорій Сковорода в оцінці Івана Франка / Леонід Ушкалов // Сковорода та інші. Причинки до історії української літератури / Леонід Ушкалов. – Київ : Факт, 2007. – С. 381-394. – (Висока полиця).
- 225 **Ушкалов Л.** Про нове академічне видання повної збірки творів Григорія Сковороди / Леонід Ушкалов // Дивослово. – 2013. – № 5. – С. 59-62. – Бібліогр.: с. 62.
- 226 **Ушкалов Л.** Сковорода та інші. Причинки до історії української літератури / Леонід Ушкалов. – Київ : Факт, 2007. – 549, [1] с. – (Висока полиця).
- 227 **Ушкалов Л.** Сковорода, Шевченко, фемінізм... : ст. 2010-2013 рр. / Леонід Ушкалов. – Харків : Майдан, 2014. – 311 с.
- 228 **Федорак Н.** "Пташиний базар" Григорія Сковороди / Назар Федорак // Слово і час. – 2017. – № 9. – С. 11-20. – Бібліогр.: с. 20.
- 229 **Федорчук Л.** Простір і колір як категорії художнього світу Григорія Сковороди / Людмила Федорчук // Слово і час. – 2000. – № 5. – С. 55-59.
- 230 **Франко І.** Сочинения Григория Саввича Сковороды / Иван Франко // Зібр. творів : у 50 т. / Иван Франко. – Київ : Наук. думка, 1981. – Т. 29 : Літературно-критичні праці (1893-1895). – С. 434-438.
- 231 **Черпухова К.** Читаючи Сковороду. (Перебування в Придворній співацькій капелі. Перші музичні твори) / К. Черпухова // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2003. – С. 584-591.
- 232 **Шабліовський Є.** Григорій Сковорода – мислитель і поет / Євген Шабліовський // Життя. Література. Письменник : вибр. дослідж. / Євген Шабліовський. – Київ : Дніпро, 1974. – С. 48-89.

- 233 **Шевчук В.** Григорій Сковорода – людина, мислитель, митець / Валерій Шевчук // Дорога в тисячу років : роздуми, ст., есе / Валерій Шевчук. – Київ : Рад. письменник, 1990. – С. 209-219.
- 234 **Шевчук В.** Григорій Сковорода як письменник і мислитель / Валерій Шевчук // Муза Роксоланська. Українська література XVI-XVIII століть : у 2 кн. / Валерій Шевчук. – Київ : Либідь, 2005. – Кн. 2 : Розвинене бароко. Пізнє бароко. – С. 579-607.
- 235 **Шевчук В.** Поет, учитель і творець притч Григорій Сковорода / Валерій Шевчук // Сад божественних пісень : для старш. шк. віку / Григорій Сковорода. – Київ : Школа, 2007. – С. 3-6. – (Бібліотека шкільної класики).
- 236 **Шевчук В.** Сковорода – музикант / Валерій Шевчук // Із вершин та низин : кн. цікавих фактів із історії укр. літ. / Валерій Шевчук. – Київ : Дніпро, 1990. – С. 380-381.
- 237 **Шевчук В.** «Царство Боже всередині нас» / Валерій Шевчук // Укр. літ. в загальноосвіт. шк. – 2003. – № 5. – С. 39-41.
- 238 **Шевчук В.** Григорій Сковорода : роман / Василь Шевчук. – Київ : Рад. письменник, 1960. – 317 с.
- 239 **Шевчук Т.** Барокова парадигма творчості Григорія Сковороди / Тетяна Шевчук // Дивослово. – 2011. – № 11. – С. 48-52. – Бібліогр.: с. 52.
- 240 **Шевчук Т.** Емблематичні збірки XVII-XVIII ст. у рецепції Г. Сковороди / Тетяна Шевчук // Слово і час. – 2010. – № 7. – С. 71-84 : іл. – Бібліогр.: с. 84.
- 241 **Шевчук Т.** Музичний код творчості Григорія Сковороди / Тетяна Шевчук // Слово і час. – 2011. – № 5. – С. 24-35. – Бібліогр.: с. 34-35.
- 242 **Шевчук Т.** Сковородинівське коло: родовід Михайла Ковалинського / Тетяна Шевчук // Слово і час. – 2013. – № 4. – С. 28-45. – Бібліогр.: с. 44-45.
- 243 **Шубенко Н.** Одіссея мандрівного філософа / Наталя Шубенко // Педагогічна майстерня. – 2012. – № 4. – С. 44-47.
- 244 **Шупта-Вязовська О.** Просторово-часова образність «Саду божественных песней» Сковороди як вияв формування літератури нового типу / О. Шупта-Вязовська // Сковорода Григорій: ідейна

- спадщина і сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2003. – С. 489-494.
- 245 **Юхименко Н.** Григорій Сковорода про «сродну працю» як прояв інтересів та потреб особистості / Н. Юхименко // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2003. – С. 599-607. – Бібліогр.: с. 607.
- 246 **Якушко К.** Архетип національної етнічної ментальності в світосприйнятті Григорія Сковороди і Михайла Максимовича / К. Якушко // Я син свого народу. Наукова спадщина Михайла Максимовича : до 200-річчя з дня народж. вченого / [редкол.: Коцур В. П., Німчук В. В., Стогній І. П. та ін.]. – Київ : Просвіта, 2006. – С. 359-369. – Бібліогр.: с. 369.

3.2. Педагогічні погляди Григорія Сковороди

- 247 **Алексюк А. М.** Григорій Сковорода – викладач Переяславського і Харківського колегіумів, домашній учитель / А. М. Алексюк // Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія / А. М. Алексюк. – Київ : Либідь, 1998. – С. 58-70. – Бібліогр.: с. 70.
- 248 **Артемова Л. В.** Педагогічні погляди Григорія Сковороди / Л. В. Артемова // Історія педагогіки України : підручник / Л. В. Артемова. – Київ : Либідь, 2006. – С. 126-130.
- 249 **Бережанська І. М.** Проблема навчання і виховання у філософських студіях Г. С. Сковороди / І. М. Бережанська // Актуальні питання навчання та виховання учнівської молоді (соціально-педагогічний аспект) : матеріали наук. конф. студентів філол. ф-ту, присвяч. 80-річчю Житомир. пед. ун-ту ім. І. Франка / [за ред. А. В. Іванченко]. – Житомир, 1999. – С. 6-7.
- 250 **Бичко І. В.** Сковорода Григорій Савич / І. В. Бичко // Києво-Могилянська академія в іменах, XVII-XVIII ст. / [редкол.:

- В. С. Брюховецький (гол.), В. С. Горський, О. Ф. Задорожна та ін.]. – Київ : Києво-Могилянська акад., 2001. – С. 488-490.
- 251 **Бова В.** Позачасовість та позапросторовість ідеї «сродності» Григорія Сковороди у соціоосвітньому просторі / Віта Бова // Рідна шк. – 2015. – № 11/12. – С. 68-71. – Бібліогр.: с. 71.
- 252 **Васянович Г.** Григорій Сковорода – філософ і педагог / Григорій Васянович // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна / [редкол.: Г. Васянович, Д. Герцюк, Т. Равчина та ін.]. – Львів, 2004. – Вип. 18. – С. 239-251.
- 253 **Верба Г.** До Сковороди істинного / Григорій Верба // Рідна шк. – 2002. – № 7. – С. 71-74. – Бібліогр.: с. 74.
- 254 **Воробей Т. Г. С.** Сковорода про народне виховання української молоді / Тетяна Воробей // Українська національна школа: витоки та сучасність : наук.-пед. пошук молодих дослідників, присвяч. 125-річчю дня народж. Г. Ващенка / [за ред. О. С. Березюк, З. А. Осадчої]. – Житомир, 2003. – С. 64-66.
- 255 **Горенко-Баранівська Л.** Музично-просвітницькі аспекти діяльності Григорія Сковороди / Л. Горенко-Баранівська // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2003. – С. 360-366.
- 256 **Гребенная Г. П.** Педагогические взгляды и деятельность Г. С. Сковороды / Г. П. Гребенная, А. М. Ткаченко // Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР, XVIII – первая половина XIX в. / отв. ред. М. Ф. Шабаева. – М., 1973. – С. 393-398.
- 257 **Демков М. І.** Григорій Савич Сковорода / М. І. Демков // Український педагогічний календар : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. / [упоряд.: Л. О. Калмикова, Т. Ф. Баєва]. – Київ, 2002. – С. 225-228.
- 258 **Демченко С.** Ідеї родинного виховання в параболах Г. Сковороди «Вдячний Єродій» та «Убогий Жайворонок» / Світлана Демченко // Рідна шк. – 2005. – № 11. – С. 42-44. – Бібліогр.: с. 43-44.

- 259 **Дічек Н. П.** Сковорода Григорій Савич / Н. П. Дічек // Українська педагогіка в персоналіях : у 2 кн. : навч. посіб. / за ред. О. В. Сухомлинської. – Київ : Либідь, 2005. – Кн. 1 : X-XIX ст. – С. 198-207. – Бібліогр.: с. 207.
- 260 **Дічек Н.** Шлях до щастя Григорія Сковороди / Наталія Дічек // Шлях освіти. – 2002. – № 4. – С. 43-48.
- 261 **Єршова Л. М.** Виховний ідеал у педагогічній епістолярії І. Вишенського, І. Котляревського та Г. Сковороди / Л. М. Єршова // Вісник Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка / [редкол.: П. Ю. Саух та ін.]. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. – Вип. 5 (71). – С. 42-47. – Бібліогр.: с. 45-46.
- 262 **Захарова В.** Формування моральності учнів на прикладах життя Г. Сковороди / В. Захарова // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2003. – С. 367-376.
- 263 **Ільїн В. В.** Григорій Сковорода як відповідь на виклик епохи / Ільїн Володимир Васильович, Ткаченко Лідія Іванівна // Шлях освіти. – 2011. – № 2. – С. 44-47. – Рец. на кн.: Філософсько-освітні горизонти Григорія Сковороди / Н. А. Кавалерова, Н. В. Іванова. – Одеса, 2010. – 152 с.
- 264 **Ільницька Н.** Григорій Савич Сковорода / Наталія Ільницька // Виховання молодого покоління на принципах християнської моралі в процесі духовного відродження України : зб. наук. пр. / [редкол.: Курас І. Ф., Малахов В. А., Поліщук Н. П. та ін. ; за ред. І. Пасічника] ; Нац. Акад. наук України, Остроз. від-ня ін-ту укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – Острог, 1998. – С. 425-429.
- 265 **Карман Р.** Педагогічні погляди Г. С. Сковороди / Раїса Карман // Укр. мова та літ. – 2013. – Ч. 18. – С. 33-35. – Бібліогр.: с. 35.
- 266 **Кислашко О.** Педагогічні ідеї Г. С. Сковороди в українській духовності / Олександр Кислашко // Укр. літ. в загальноосвіт. шк. – 2011. – № 6. – С. 42-44.
- 267 **Козубовська І. В.** Формування особистості в педагогічній

- спадщині Г. Сковороди / І. В. Козубовська // Почат. шк. – 1996. – № 5. – С. 40-42.
- 268 **Кондрашова В. М.** Гуманістичні ідеї Г. Сковороди / В. М. Кондрашова, О. С. Максимов // Почат. шк. – 1996. – № 2. – С. 51-52.
- 269 **Кравець В.** Григорій Савич Сковорода / В. Кравець // Історія української школи і педагогіки : курс лекцій / В. Кравець. – Тернопіль, 1994. – С. 91-97.
- 270 **Кравцова А.** Освітні погляди Григорія Сковороди щодо народної педагогіки / Анна Кравцова // Формування естетичної компетентності особистості засобами народознавства : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, Житомир. держ. пед. ун-т ім. І. Франка, Навч.-наук. ін-т філол. та журналістики ; за заг. ред. О. С. Березюк, Л. О. Глазунової. – Житомир : ЖДУ ім І. Франка, 2010. – С. 137-139.
- 271 **Коцур В.** Вплив спадщини Г. Сковороди на становлення майбутніх учителів / В. Коцур // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2003. – С. 336-347.
- 272 **Левківський М. В.** Г. Сковорода про розумове, моральне та трудове виховання дітей / М. В. Левківський // Історія педагогіки : навч. посіб. / М. В. Левківський. – 4-те вид., стер. – Київ, 2011. – С. 97-98.
- 273 **Левківський М. В.** Ідея народності та природовідповідності виховання Г. Сковороди / М. В. Левківський // Історія педагогіки / М. В. Левківський. – Вид. 5-те, допов. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – С. 94-97.
- 274 **Левківський М. В.** Ідея народності та природовідповідності виховання Г. Сковороди / М. В. Левківський // Історія педагогіки : навч. посіб. / М. В. Левківський, О. М. Микитюк. – Харків, 2002. – С. 125-129.
- 275 **Левківський М. В.** Ідея народності та природовідповідності виховання Г. Сковороди / М. В. Левківський // Історія педагогіки : підручник / М. В. Левківський. – Київ : Центр навч. літ., 2003. –

С. 178-183.

- 276 **Любар О. О.** Освітня діяльність і педагогічні погляди Григорія Сковороди / О. О. Любар, М. Г. Стельмахович, Д. Т. Федоренко // Історія української школи і педагогіки : навч. посіб. / О. О. Любар, М. Г. Стельмахович, Д. Т. Федоренко. – Київ : Знання, 2006. – С. 156-167.
- 277 **Майданська С.** Що дає основу... Педагогічні погляди Григорія Сковороди і проблеми сучасності / Софія Майданська // Укр. культура. – 1992. – № 12. – С. 16-18.
- 278 **Маленко О. О.** Григорій Сковорода й сучасна шкільна освіта: науково-методичне осмислення духовного спадку / О. О. Маленко // Вивчаємо укр. мову та літ. – 2012. – № 33. – С. 37-38. – Рец. на кн.: Наш першорозум. Вивчення творчості Г. Сковороди в школах, ліцеях, гімназіях, коледжах / за заг. ред.: Г. Л. Токмань, М. П. Корпанюка. – Переяслав-Хмельницький, 2012. – 420 с.
- 279 **Множинська Р.** Освіта як засіб осягнення «внутрішньої» і «зовнішньої» мудрості (Григорій Сковорода та його попередники) / Р. Множинська // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2003. – С. 385-393.
- 280 **Мосіяшенко В. А.** Григорій Савович Сковорода (1722-1794) / В. А. Мосіяшенко, О. І. Курок, А. В. Задорожна // Історія педагогіки України в особах : навч. посіб. / В. А. Мосіяшенко, О. І. Курок, А. В. Задорожна. – Суми : Унів. кн., 2012. – С. 41-46.
- 281 **Ніженець А.** На зламі двох світів : розвідка про Г. С. Сковороду і Харківський колегіум / А. Ніженець. – Харків : Прапор, 1970. – 207, [1] с.
- 282 **Олексенко О. А.** Риторична майстерність Григорія Сковороди: педагогічний аспект / О. А. Олексенко // Вивчаємо укр. мову та літ. – 2012. – № 33. – С. 6-9. – Бібліогр.: с. 9 (7 назв).
- 283 **Пальчевський С. С.** Педагогічні погляди Г. С. Сковороди / С. С. Пальчевський // Педагогіка : навч. посіб. / С. С. Пальчевський. – Київ : Каравела, 2007. – С. 184-186.

- 284 **Педагогічні ідеї** Г. С. Сковороди / [редкол.: О. Г. Дзевєрін, В. З. Смаль, І. А. Табачников]. – Київ : Вища шк., 1972. – 244, [2] с.
- 285 **Педагогічні погляди і просвітня діяльність** Г. С. Сковороди на Харківщині / [Відченко А. Г. та ін.] // Харків – моя мала Батьківщина : навч. посіб. / за заг. ред. І. Ф. Прокопенка. – Харків : ОВС, 2003. – С. 156-161.
- 286 **Прокопенко Л. І.** Деякі проблеми сімейного виховання в творчій спадщині Г. С. Сковороди / Л. І. Прокопенко // Рад. шк. – 1983. – № 2. – С. 82-83.
- 287 **Пуха І. В.** Освітня діяльність і педагогічні погляди Г. С. Сковороди / [І. В. Пуха] // Історія педагогіки : навч. посіб. / [за ред. М. С. Гриценка]. – Київ : Вища шк., 1973. – С. 145-148.
- 288 **Русова С.** Виховні ідеї Г. С. Сковороди / Софія Русова // Дивослово. – 1996. – № 8. – С. 42-45.
- 289 **Сисоєва С.** Григорій Сковорода / Світлана Сисоєва, Ірина Соколова // Нариси з історії розвитку педагогічної думки / Світлана Сисоєва, Ірина Соколова. – Київ, 2003. – С. 108-112.
- 290 **Скільський Д. М.** Освітньо-виховна діяльність і педагогічні погляди Г. Сковороди / Д. М. Скільський // Історія української педагогіки : навч. посіб. / Д. М. Скільський. – Тернопіль, 2012. – С. 87-97.
- 291 **Стельмахович М. Г.** Григорій Сковорода і народна педагогіка / М. Г. Стельмахович // Почат. шк. – 1996. – № 1. – С. 47-50.
- 292 **Стогній І.** Г. С. Сковорода і українська національна ідея / Іван Стогній // Рідна шк. – 2002. – № 7. – С. 58-61. – Бібліогр.: с. 61.
- 293 **Стогній І.** Переяславський педагог / Іван Стогній // Рідна шк. – 1996. – № 7. – С. 75-79.
- 294 **Стратій Я.** Сковородинівське розуміння освіти в світлі концепцій «внутрішньої людини» / Я. Стратій // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2003. – С. 348-359.

- 295 **Стрілько В.** Мотиви християнської моралі у творчості Григорія Сковороди як передумова формування засад українського національного виховання / Валентина Стрілько // Укр. літ. в загальноосвіт. шк. – 2014. – № 6. – С. 37-38.
- 296 **Сухорский С. Ф.** Выдающийся украинский мыслитель Григорий Сковорода / С. Ф. Сухорский // Сов. педагогика. – 1972. – № 12. – С. 100-105.
- 297 **Сявавко-Приступа Е. И.** Традиции народного воспитания в педагогическом наследии Григория Сковороды / Е. И. Сявавко-Приступа // Сов. педагогика. – 1972. – № 12. – С. 106-111.
- 298 **Тетерина-Блохин Д.** Педагогічні погляди Г. Сковороди / Д. Тетерина-Блохин // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2003. – С. 394-409.
- 299 **Ткаченко Л.** Григорій Сковорода: екзистенційні доміанти життєтворення / Лідія Ткаченко // Рідна шк. – 2014. – № 11. – С. 64-69. – Бібліогр.: с. 69.
- 300 **Ткаченко Л. І.** Г. С. Сковорода і В. О. Сухомлинський про розвиток особистості: традиція гуманістичної педагогічної думки / Л. І. Ткаченко // Педагогіка і психологія. – 2012. – № 2. – С. 77-83.
- 301 **Ткаченко Л. І.** Г. С. Сковорода про особистість і розвиток особистості: педагогічний підхід / Л. І. Ткаченко // Педагогіка і психологія. – 2010. – № 4. – С. 31-40. – Бібліогр.: с. 39-40.
- 302 **Хомич В.** Сковородинівський погляд на особу вчителя / В. Хомич // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2003. – С. 410-417.
- 303 **Чалбаєва І. І.** Педагогічні погляди Г. С. Сковороди / І. І. Чалбаєва // Формування особистості студента: професія, суспільство, сім'я : матеріали VII наук.-практ. конф. молодих учених, магістрів, студентів, 18-19 трав. 2011 р. / [за ред. Л. М. Єршової та ін.]. – Житомир, 2012. – С. 123-129.

- 304 **Шаян В.** Сковорода й духовне обличчя України у XVIII сторіччі / Володимир Шаян // Історія української школи і педагогіки : хрестоматія / упоряд. О. О. Любар ; за ред. В. Г. Кременя. – Київ : Знання, 2003. – С. 575-587.
- 305 **Шлапак Д.** Зміст та методи морального виховання у працях Г. С. Сковороди / Д. Шлапак // Формування особистості в освітньо-виховному середовищі навчального закладу: проблеми і пошуки : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка. – Житомир, 2015. – Вип. 2. – С. 282-285.
- 306 **Ярмаченко М. Д.** Питання освіти та виховання у творчій спадщині Г. Сковороди / М. Д. Ярмаченко, Н. П. Калениченко // Почат. шк. – 1995. – № 12. – С. 4-6.

3.3. Філософські погляди Григорія Сковороди

- 307 **Багалій Д. І.** Український філософ Григорій Савич Сковорода / Д. І. Багалій // Історія Слобідської України / Д. І. Багалій. – Харків : Основа, 1990. – С. 202-209.
- 308 **Бартоліні М. Г.** Сковородинівський трактат «Убуждшися видѣша славу егΩ»: роль біблійних цитат та патристичної гомілійної традиції для визначення його риторичної функції / Марія Грація Бартоліні // Філософ. думка. – 2014. – № 5. – С. 73-87. – Бібліогр.: с. 85-87.
- 309 **Белов В.** Григорій Сковорода: сети на философа / Владимир Белов // Личности. – 2013. – № 12. – С. 82-103.
- 310 **Бетко І.** Сковорода-містик в культурологічній концепції Д. Чижевського / Ірина Бетко // Філософ. і соціол. думка. – 1994. – № 5/6. – С. 37-46.
- 311 **Бичко А.** Концентрично-бароковий контекст української філософії: феномен Сковороди / А. Бичко, І. Бичко // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ;

- Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2003. – С. 51-78. – Бібліогр.: с. 78.
- 312 **Білодід В.** Сковорода – містик і сотеріолог / В. Білодід // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2003. – С. 227-247. – Бібліогр.: с. 246-247.
- 313 **Бондар С.** Езотерична нумерологія й есхатологія Г. Сковороди / С. Бондар // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2003. – С. 248-281. – Бібліогр.: с. 278-281.
- 314 **Валявко І.** Джерела містичного світогляду Григорія Сковороди: спроба наукової ретроспективи / І. Валявко // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2003. – С. 96-120. – Бібліогр.: с. 117-120.
- 315 **Гладкова В. М.** Філософія Григорія Сковороди / Гладкова В. М., Пожарський С. Д. // Основи акмеології : підручник / Гладкова В. М., Пожарський С. Д. – Львів : Новий Світ-2000, 2011. – С. 132-133.
- 316 **Головащенко С. І.** Взгляд на «Жену Лотову»: біблейская поэтика и поэтический экзегезис Григория Сковороды / Головащенко С. І. // Труды Київської Духовної Академії. – 2013. – № 18. – С. 103-124.
- 317 **Головащенко С. І.** Біблійне коріння поетики Г. Сковороди та проблема його дослідження в Київській духовній академії / Головащенко С. І. // Наукові записки / Нац. ун-т «Києво-Могилянська акад.». – Київ, 2003. – Т. 21 : Філософія та релігієзнавство. – С. 37-48.
- 318 **Горський В. С.** Філософія Григорія Сковороди / В. С. Горський, К. В. Кислюк // Історія української філософії : підручник / В. С. Горський, К. В. Кислюк. – Київ : Либідь, 2004. – С. 124-155.

- 319 **Горський В. С.** Філософія Григорія Сковороди і просвітницька філософія в Україні другої половини XVIII ст. / В. С. Горський // Історія української культури : у 5 т. / редкол.: Смолій В. А., Попович М. В., Сас П. М. [та ін.]. – Київ : Наук. думка, 2003. – Т. 3 : Українська культура другої половини XVII-XVIII ст. – С. 611-617.
- 320 **Губар О. М.** Григорій Сковорода – філософ-просвітитель / О. М. Губар // Філософія : інтеракт. курс лекцій / О. М. Губар. – Київ : Центр учб. літ., 2007. – С. 146-150.
- 321 **Ердман-Панзіч Е.** Істинна поезія (poiesis) як сходження до Бога / Е. фон Ердман-Панзіч ; з нім. переклав Микола Ігнатенко // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2003. – С. 618-641. – Бібліогр.: с. 637-641.
- 322 **Иваньо И.** Сковорода Григорий Саввич / И. Иваньо // Философская энциклопедия : в 5 т. / гл. ред. Ф. В. Константинов. – М., 1970. – Т. 5 : Сигнальные системы – Яшты. Указатель. – С. 24-25.
- 323 **Иваньо І. В.** Етика Сковороди і філософія Епікура / І. В. Иваньо // Від Вишенського до Сковороди : з історії філософ. думки на Україні XVI-XVIII ст. / [відп. ред. В. М. Нічик] ; АН УРСР, Ін-т філософії. – Київ : Наук. думка, 1972. – С. 125-134.
- 324 **Иваньо І. В.** Філософія і стиль мислення Г. Сковороди / І. В. Иваньо. – Київ : Наук. думка, 1983. – 268, [2] с.
- 325 **Ільїн В.** Сумірність моральних інтенцій в кордоцентризмі Б. Паскаля і Г. Сковороди / В. Ільїн // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2003. – С. 121-134. – Бібліогр.: с. 134.
- 326 **Йосипенко С.** Філософія, релігія, модерність Григорія Сковороди / Сергій Йосипенко // Дивослово. – 2013. – № 5. – С. 51-52.
- 327 **Калюжний А. Є.** Філософія серця Г. Сковороди / А. Є. Калюжний // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і

- сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2003. – С. 642-659.
- 328 **Канак Ф.** Суспільство сродної праці Григорія Сковороди як варіант громадянського суспільства / Ф. Канак // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2003. – С. 212-226. – Бібліогр.: с. 225-226.
- 329 **Кашуба М.** Григорій Сковорода і російська філософія «срібного віку» / М. Кашуба // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2003. – С. 79-87. – Бібліогр.: с. 87.
- 330 **Кашуба М.** Моральні вчення Цицерона і Плутарха у тлумаченні Григорія Сковороди / Марія Кашуба // Філософ. думка. – 2014. – № 5. – С. 30-41. – Бібліогр.: с. 41.
- 331 **Кирик Д. П.** Світ символів Г. С. Сковороди / Д. П. Кирик // Від Вишенського до Сковороди : з історії філософ. думки на Україні XVI-XVIII ст. / [відп. ред. В. М. Нічик]. – Київ : Наук. думка, 1972. – С. 116-125.
- 332 **Кисельов М. Г.** Сковорода – фундатор української філософії / М. Кисельов // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2003. – С. 88-95.
- 333 **Коваль С.** Філософія Г. Сковороди на тлі сучасності / С. Коваль // Укр. мова та літ. – 2005. – Ч. 18. – С. 31-32.
- 334 **Колесов В.** Становлення нової філософії: Григорій Сковорода / В. Колесов // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2003. – С. 682-709.
- 335 **Колодний А.** Сковородинівська людина – виразник протесту / Анатолій Колодний // Україна в її релігійних виявах : монографія / Анатолій Колодний. – Львів : Сполом, 2005. – С. 115-125.
- 336 **Крालюк П. М.** Філософія Григорія Сковороди / Кралюк П. М. // Історія філософії України : підручник /

- Кралюк П. М. – Київ : КНТ, 2015. – С. 318-335. – Бібліогр.: с. 334.
- 337 **Кремень В. Г.** Кордоцентризм Г. С. Сковороди як передумова філософії людиноцентризму / В. Г. Кремень // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. / [редкол.: А. А. Удод та ін.]. – Київ, 2012. – Вип. 73, ч. 2. – С. 120-125.
- 338 **Кремень В. Г.** Філософія Григорія Сковороди / В. Г. Кремень, В. В. Ільїн // Філософія: мислителі, ідеї, концепції / В. Г. Кремень, В. В. Ільїн. – Київ : Книга, 2005. – С. 430-435.
- 339 **Крилова С.** Григорій Сковорода: вчення про три світи / С. Крилова // Історія філософії. Проблема людини та її меж. Вступ до філософської антропології як метаантропології : навч. посіб. / Н. Хамітов, Л. Гармаш, С. Крилова. – 3-тє вид, перероб. та допов. – Київ : КНТ, 2015. – С. 201-202.
- 340 **Крилова С.** Григорій Сковорода: вчення про три світи / С. Крилова // Історія філософії. Проблема людини та її меж : навч. посіб. / Н. Хамітов, Л. Гармаш, С. Крилова ; під ред. Н. Хамітова. – Київ : Наук. думка, 2000. – С. 194-195.
- 341 **Кримський С.** Феномен мудрості в творчості Г. Сковороди / С. Кримський // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2003. – С. 194-201.
- 342 **Кримський С.** Філософ, якого «не спіймав світ» / Сергій Кримський // Україна Incognita / за заг. ред. Лариси Івшиної. – Київ : Факт, 2002. – С. 145-147. – (Бібліотека газети «День»).
- 343 **Левченко В. В.** Естетика філософії Г. С. Сковороди: інтерпретації зворотного шляху в майбутнє постмодерну / В. В. Левченко // Вісник Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка / [редкол.: П. Ю. Саух, О. А. Дубасенюк та ін.]. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – Вип. 37. – С. 19-23. – Бібліогр.: с. 23.
- 344 **Лисий І.** Навколо Сковороди (з філософського життя України початку ХХ сторіччя / Іван Лисий / Філософ. думка. – 2005. – № 2. – С. 67-82.
- 345 **Литвинов В.** Про шляхи здобуття щастя у розумінні українських філософів 15-18 ст. (від Григорія Саноцького до

- Григорія Сковороди / В. Литвинов // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2003. – С. 166-178. – Бібліогр.: с. 177-178.
- 346 **Лосев А. Ф.** [Григорій Сковорода] / А. Ф. Лосев // Філософія. Мифологія. Культура / А. Ф. Лосев. – М. : Политиздат, 1991. – С. 217-221. – (Мыслители XX века).
- 347 **Майданюк І.** [Філософія Г. С. Сковороди] / Ірина Майданюк // Концептуальні засади природного права в історії філософії України / Ірина Майданюк. – Київ, 2011. – С. 196-203.
- 348 **Малахов В. А.** Простір імені Григорія Сковороди / В. А. Малахов // Мультиверсум / [редкол.: В. О. Ананьїн та ін. ; голов. ред. В. Лях]. – Київ, 2013. – Вип. 7 (125) – С. 3-11.
- 349 **Марков А. П.** Співвідношення духовного і матеріального у філософії Г. С. Сковороди / А. П. Марков // Від Вишенського до Сковороди : з історії філософ. думки на Україні XVI-XVIII ст. / [відп. ред. В. М. Нічик] ; АН УРСР, Ін-т філософії. – Київ : Наук. думка, 1972. – С. 109-115.
- 350 **Мартич Р.** Філософсько-релігійна концепція живого в системі поглядів Григорія Сковороди / Руслана Мартич // Укр. мова і літ. в шк. України. – 2015. – № 4. – С. 7-10. – Бібліогр.: с. 10.
- 351 **Нічик В.** Києво-Могилянська академія: основні напрями філософування і Г. Сковорода / В. Нічик // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2003. – С. 7-29.
- 352 **Огородник І. В.** Сковорода Григорій Савович / І. В. Огородник, М. Ю. Русин // Українська філософія в іменах : навч. посіб. / І. В. Огородник, М. Ю. Русин ; за ред. М. Ф. Тарасенка. – Київ : Либідь, 1997. – С. 245-252.
- 353 **Огородник І. В.** Україна і просвітництво. Філософія Г. Сковороди / І. В. Огородник, В. В. Огородник // Історія філософської думки в Україні : курс лекцій / / І. В. Огородник, В. В. Огородник. – Київ, 1999. – С. 251-264. – Бібліогр.: с. 263-264.

- 354 **Паласюк Г.** Природна релігія та церква у системі поглядів Г. Сковороди / Галина Паласюк // Мандрівець. – 1998. – № 1. – С. 44-47.
- 355 **Паласюк Г.** Стоїчний ідеал мудреця у творах Григорія Сковороди / Г. Паласюк // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2003. – С. 135-143.
- 356 **Пашук А. І.** Проблема щастя у філософському вченні Г. С. Сковороди / А. І. Пашук // Українське літературознавство : респ. міжвід. наук. зб. / [редкол.: І. І. Дорошенко та ін.] – Львів : Вища шк., 1973. – Вип. 18. – С. 96-102.
- 357 **Петров В.** До характеристики світогляду Сковороди (вчення Сковороди про матерію) / Віктор Петров // Розвідки : [в 3 т.] / Віктор Петров ; упоряд., передм. та прим.: В'ячеслав Брюховецький. – Київ : Темпора, 2013. – Т. 1. – С. 309-324.
- 358 **Петрушенко В. Л.** Життя та філософська діяльність Г. Сковороди / В. Л. Петрушенко // Філософія : підручник / В. Л. Петрушенко. – Львів : Магнолія 2006, 2010. – С. 233-236.
- 359 **Пісоцький В.** Ідея толерантності в етиці Григорія Сковороди / Вадим Пісоцький // Людина і світ. – 1999. – № 10. – С. 49-51.
- 360 **Піч Р.** «Золоте правило» Г. Сковороди в європейському контексті / Р. Піч // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2003. – С. 674-681. – Бібліогр.: с. 680-681.
- 361 **Поліщук Н.** Філософська мова Григорія Сковороди у річищі західноєвропейського філософського мислення / Н. Поліщук // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2003. – С. 153-165. – Бібліогр.: с. 165.
- 362 **Поліщук Н. П.** «Відкрита онтологія» філософської мови (філософія Г. Сковороди у контексті західного філософського мислення) / Поліщук Н. П. // Магістеріум / [редкол.: Горський В. С., Гусєв В. І., Єрмоленко А. М. та ін.]. –

Київ : Києво-Могили. акад., 2004. – Вип. 13 : Історико-філософські студії. – С. 50-55. – Бібліогр.: с. 55.

- 363 **Попович М.** Григорій Сковорода на тлі філософсько-релігійних рухів «раннього Модерну» / М. Попович // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2003. – С. 30-50.
- 364 **Попович М.** Григорій Сковорода: філософія свободи / Мирослав Попович. – Київ : Майстерня Білецьких, 2007. – 255 с.
- 365 **Прибутько П. С.** Етичні погляди Г. Сковороди / П. С. Прибутько, Л. М. Дубчак // Етика / П. С. Прибутько, Л. М. Дубчак. – Київ : Вид. Паливода А. В., 2006. – С. 90-92. – (Бібліотечка студента).
- 366 **Прокопов Д.** Образ змія в діалогах Сковороди: контекст співвідношення трансцендентного та іманентного / Денис Прокопов // Філософ. думка. – 1998. – № 2. – С. 139-152.
- 367 **Прокопов Д.** У пошуках втраченої істини: Г. Сковорода і проблема епістемологічного мандрування / Денис Прокопов // Релігійно-філософська думка в Києво-Могилянській академії: європейський контекст / редкол.: В. С. Горський, М. Л. Ткачук, В. І. Гусєв [та ін.] – Київ : Академія, 2002. – С. 251-268.
- 368 **Роменец А. В.** Етапи самопознання человека в трудах Г. С. Сковороды / А. В. Роменец // Проблемы философии : респ. междуведомств. науч. сб. / [редкол.: И. В. Бычко и др.]. – Киев : Вища шк., 1987. – Вып. 74 : Человек как предмет философского и конкретно-научного познания. – С. 80-83.
- 369 **Роменец В. А.** Г. Сковорода. Феноменологія самопізнання / В. А. Роменец // Історія психології, XVII століття. Епоха Просвітництва : навч. посіб. / В. А. Роменець. – Київ : Либідь, 2006. – С. 885-922.
- 370 **Сагач Г.** Духовні аспекти життєвого успіху і філософія щастя Г. С. Сковороди / Галина Сагач // Слово животворяще : навч. посіб. / Галина Сагач. – Київ : Пошук, 2000. – С. 180-193.
- 371 **Семенков В.** Про модус присутності Г. Сковороди в українській

та російській культурі / Вадим Семенов, Марина Рабжаєва ; пер. з рос. В. Недашківського // Філософська думка. – 2002. – № 5. – С. 89-107.

- 372 **Сидоренко Н. В.** Ідея серця у філософії Г. Сковороди: аспекти тлумачення / Сидоренко Н. В. // Магістеріум / [редкол.: Горський В. С., Гусєв В. І., Єрмоленко А. М. та ін.]. – Київ : Києво-Могилянська акад., 2006. – Вип. 23 : Історико-філософські студії. – С. 49-54. – Бібліогр.: с. 54.
- 373 **Симчич М.** «Від Вишенського до Сковороди»: радянські дослідження української філософії XVI-XVIII ст. / Микола Симчич // Філософська думка. – 2013. – № 1. – С. 71-80. – Бібліогр.: с. 79-80.
- 374 **Сирцова О.** Анаксагор Клазоменський і Fabula de Tantalos Григорія Сковороди / Олена Сирцова // Філософська думка. – 2014. – № 5. – С. 19-29.
- 375 **Сирцова О.** Неогностичні тенденції у філософії Григорія Сковороди / О. Сирцова // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2003. – С. 287-293. – Бібліогр.: с. 292-293.
- 376 **Скакун О.** Питання держави і права в філософії Г. С. Сковороди / О. Скакун // Право України. – 1995. – № 2. – С. 49-51.
- 377 **Сковорода Григорій:** ідейна спадщина і сучасність / Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, Переяслав-Хмельницький держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди ; [відп. ред. І. П. Стогній]. – Київ, 2003. – 709 с.
- 378 **Стогній І.** Г. Сковорода про свободу і справедливість / І. Стогній // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2003. – С. 179-193. – Бібліогр.: с. 193.
- 379 **Стратій Я.** Сковорода Григорій Савич / Я. Стратій // Філософська думка в Україні : біобібліогр. слов. / [авт. кол.: В. С. Горський, Л. М. Ткачук, В. М. Нічик та ін.]. – Київ :

Пульсари, 2002. – С. 178-179.

- 380 **Стратій Я.** Твори Григорія Сковороди німецькою / Ярослава Стратій, Сергій Йосипенко // Філософ. думка. – 2014. – № 6. – С. 90-93.
- 381 **Сулима В.** Релігійні твори і життєва філософія Григорія Сковороди / Віра Сулима // Біблія і українська література : навч. посіб. / Віра Сулима. – Київ : Освіта, 1998. – С. 151-172.
- 382 **Табачковський В. Г.** Сковорода та феномен «антропологічного підпілля» / В. Табачковський // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2003. – С. 202-211. – Бібліогр.: с. 211.
- 383 **Табачников І. А.** Сковорода і Сократ / І. А. Табачников // Від Вишенського до Сковороди : з історії філософ. думки на Україні XVI-XVIII ст. / [відп. ред. В. М. Нічик] ; АН УРСР, Ін-т філософії. – Київ : Наук. думка, 1972. – С. 134-142.
- 384 **Ткачук О.** Реалізація у філософії Г. Сковороди засадничих принципів доби Бароко / О. Ткачук // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2003. – С. 144-152. – Бібліогр.: с. 152.
- 385 **Ушкалов Л.** Біблійна герменевтика Григорія Сковороди на тлі українського барокового богомислення / Леонід Ушкалов // Збірник Харківського історико-філологічного товариства. Нова серія / [за ред. В. Бондаренко]. – Харків, 1999. – Т. 8. – С. 23-44. – Бібліогр.: с. 42-44.
- 386 **Ушкалов Л. В.** Жанровая природа диалогов Г. Сковороды в связи с «сократическими» диалогами Платона / Л. В. Ушкалов // Отечественная философская мысль XI-XVII вв. и греческая культура : сб. науч. тр. / [редкол.: В. М. Ничик и др.] ; Ин-т философии АН Украины. – Київ : Наук. думка, 1991. – С. 279-284. – Библиогр.: с. 284.
- 387 **Ушкалов Л.** Про «вічну філософію» Григорія Сковороди / Леонід Ушкалов // Сковорода та інші. Причинки до історії

- української літератури / Леонід Ушкалов. – Київ : Факт, 2007. – С. 423-435. – (Висока полиця).
- 388 **Ушкалов Л.** Сковорода і візантійське богослов'я / Леонід Ушкалов // Філософ. думка. – 2014. – № 5. – С. 62-72. – Бібліогр.: с. 71-72.
- 389 **Ушкалов Л.** Три завваги про українськість Г. Сковороди / Леонід Ушкалов // Філософ. думка. – 2002. – № 5. – С. 108-127. – Бібліогр. в прим.
- 390 **Ушкалов Л.** Філософія свободи Сковороди на тлі українського бароко / Леонід Ушкалов // Сковорода, Шевченко, фемінізм... : ст. 2010-2013 рр. / Леонід Ушкалов. – Харків : Майдан, 2014. – С. 24-35.
- 391 **Федів Ю. О.** Антропологічна спрямованість філософії Г. Сковороди / Ю. О. Федів, Н. Г. Мозгова. // Історія української філософії : навч. посіб. / Ю. О. Федів, Н. Г. Мозгова. – Київ : Україна, 2000. – С. 127-136.
- 392 **Федів Ю. О.** Антропологічна спрямованість філософії Г. Сковороди / Ю. О. Федів // Вступ до філософії. Історико-філософська пропедевтика / Г. І. Волинка, В. І. Гусев, І. В. Огородник, Ю. О. Федів ; за ред. Г. І. Волинки. – Київ : Вища шк., 1999. – С. 360-367.
- 393 **Чернишов В.** Григорій Сковорода як читач «De consolatione philosophiae» Северина Боеція / Віктор Чернишов // Філософ. думка. – 2014. – № 5. – С. 42-61. – Бібліогр.: с. 61.
- 394 **Чижевський Д.** Філософські твори : в 4 т. / Дмитро Чижевський. – Київ : Смолоскип, 2005. – Т. 1 : Нариси з історії філософії на Україні. Філософія Григорія С. Сковороди. – 400 с.
- 395 **Чижевський Д.** Філософія Г. С. Сковороди / Дмитро Чижевський. – Харків : Прапор, 2004. – 269, [1] с.
- 396 **Чорноморець Ю.** Християнський платонізм Григорія Сковороди / Юрій Чорноморець // Філософ. думка. – 2014. – № 5. – С. 88-97. – Бібліогр.: с. 97.
- 397 **Шевченко В.** Григорій Сковорода і префігуральна екзегеза Біблії / Віталій Шевченко // Філософ. думка. – 2014. – № 5. – С. 98-

109. – Бібліогр.: с. 109.

- 398 **Шикула О. П.** Філософія Григорія Сковороди у світлі культури постмодернізму / Шикула О. П. // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна / [редкол.: І. З. Цехмістро та ін.]. – Харків ; Житомир, 2003. – Вип. 598 : Філософські проблеми науки, освіти та культури доби постмодерну. – С. 138-141.
- 399 **Шинкарук В.** Проблеми філософії культури у творчості Г. С. Сковороди / Володимир Шинкарук // Філософ. і соціол. думка. – 1995. – № 1-2. – С. 170-177.
- 400 **Ярмусь С.** Поняття щастя в філософії Григорія Сковороди / С. Ярмусь // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2003. – С. 660-673.
- 401 **Ярмусь С.** «Сродность» Григорія Сковороди і таїна християнських покликань / Степан Ярмусь // Досвід віри українця / Степан Ярмусь. – Київ : Світ Знань, 2007. – С. 162-173.
- 402 **Яроцький Л. В.** Сковорода Григорій Савич / Л. В. Яроцький // Філософія історії : курс лекцій / Л. В. Яроцький. – Житомир : Полісся, 2009. – С. 244-248.
- 403 **Ярошенко Л.** Національний «дух» у філософії Г. Сковороди / Л. Ярошенко // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2003. – С. 608-617. – Бібліогр.: с. 616-617.

Розділ 4. Мова творів Г. С. Сковороди

- 404 **Бацевич Ф.** Символологія біблійного слова Г. Сковороди / Флорій Бацевич // Духовна синергетика рідної мови. Лінгвофілософські нариси : монографія / Флорій Бацевич. – Київ : Академія, 2009. – С. 20-28.
- 405 **Бацевич Ф. С.** Філософія мови в XVIII ст. Лінгвофілософська

- концепція Г. Сковороди / Ф. С. Бацевич // Філософія мови. Історія лінгвофілософських учень : підручник / Ф. С. Бацевич. – Київ : Академія, 2008. – С. 191-195. – (Альма-матер).
- 406 **Бацевич Ф. С.** Філософія мови в XVIII ст. Лінгвофілософська концепція Г. Сковороди / Ф. С. Бацевич // Філософія мови. Історія лінгвофілософських учень : підручник / Ф. С. Бацевич. – 2-ге вид., стер. – Київ : Академія, 2011. – С. 191-195. – (Альма-матер).
- 407 **Білодід І. К.** Г. С. Сковорода в історії української літературної мови (від традиції – до новаторства) / І. К. Білодід // Києво-Могилянська академія в історії східнослов'янських літературних мов : нариси з історії укр. літ. мови / І. К. Білодід ; Акад. наук УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – Київ : Наук. думка, 1979. – С. 115-129.
- 408 **Білодід І. К.** [Мова творів Г. С. Сковороди] / І. К. Білодід // Курс історії української літературної мови : в 2 т. / за ред. І. К. Білодіда. – Київ : Вид-во АН УРСР, 1958. – Т. 1 : Дожовтневий період. – С. 129-132.
- 409 **Белодед И. К.** Г. С. Сковорода в истории украинского литературного языка / И. К. Белодед // Современные проблемы литературоведения и языкознания : [сб. ст.] / Акад. наук СССР, Отд-ние лит. и яз. ; редкол.: Н. Ф. Бельчиков [и др.]. – М. : Наука, 1974. – С. 368-374.
- 410 **Бойко Л. П.** Природознавча і математична термінологія у філософських творах Г. С. Сковороди / Л. П. Бойко // Філософ. думка. – 1987. – № 4. – С. 86-91.
- 411 **Бойко Л. П.** Світоглядна лексика у філософських творах Г. С. Сковороди / Л. П. Бойко // Українське мовознавство. : респ. міжвідом. наук. зб. – Київ : Вища шк., 1987. – Вип. 14. – С. 98-104.
- 412 **Галас Б.** Вагоме осмислення мовного світу Григорія Сковороди / Борис Галас // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, Ужгород. нац. ун-т ; [відп. ред. І. В. Сабодош]. – Ужгород : Говерла, 2010. – Вип. 14. – С. 180-182. – Рец. на кн.: Мовний феномен Григорія Сковороди в контексті староукраїнської

- книжної традиції / Лідія Гнатюк. – К., 2010. – 446 с.
- 413 **Гнатюк Г. М.** Мова творів Г. С. Сковороди / Г. М. Гнатюк // Укр. мова в шк. – 1958. – № 3. – С. 16-18.
- 414 **Гнатюк Л.** То якою ж мовою писав Григорій Сковорода? Погляд крізь призму староукраїнської мовної свідомості / Лідія Гнатюк // Дивослово. – 2006. – № 3. – С. 44-48. – Бібліогр.: с. 48.
- 415 **Гнатюк Л.** Чому вивчення мови Григорія Сковороди актуальне для українців у ХХІ столітті / Лідія Гнатюк // Дивослово. – 2013. – № 5. – С. 53-58. – Бібліогр.: с. 58.
- 416 **Жовтобрюх М. А.** Відбиття процесу становлення фонологічної системи української літературної мови у творах Г. С. Сковороди / М. А. Жовтобрюх // Мовознавство. – 1972. – № 4. – С. 59-70.
- 417 **Корпанюк М. П.** Поетичний доробок Григорія Сковороди у вимірі української естетики слова / М. П. Корпанюк // Вивчаємо укр. мову та літ. – 2012. – № 33. – С. 2-5. – Бібліогр.: с. 5 (6 назв).
- 418 **Котяш О. І.** Особливості синтаксичної організації збірки Г. Сковороди «Сад божественних пісень» / О. І. Котяш // Вивчаємо укр. мову та літ. – 2013. – № 34-36. – С. 68-71. – Бібліогр.: с. 71.
- 419 **Лесюк М.** Українська живомовна стихія в творчості Г. Сковороди / Микола Лесюк // Дивослово. – 1996. – № 8. – С. 38-41.
- 420 **Мацько В.** [Творчість Григорія Сковороди] / В. П. Мацько // Українська мова : навч. посіб. / Віталій Мацько. – Львів : Новий світ-2000, 2010. – С. 144-147.
- 421 **Мацько Л. І.** Мовна спадщина Григорія Сковороди / Л. І. Мацько, О. М. Мацько // Риторика : навч. посіб. / Л. І. Мацько, О. М. Мацько. – Київ : Вища шк., 2003. – С. 65-68.
- 422 **Медведєв Ф. П.** Г. С. Сковорода в історії української літературної мови / Ф. П. Медведєв // Українське мовознавство : міжвідом. наук. зб. / [редкол.: І. К. Кучеренко та ін.]. – Київ : Вища шк., 1973. – Вип. 1. – С. 110-116. – Бібліогр.: с. 116.
- 423 **Мишанич О.** Переклади творів Григорія Сковороди на сучасну українську мову: здобутки і втрати / О. Мишанич // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ;

Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2003. – С. 512-518.

424 **Непокупний А. П.** *Форми Коперниковы, Коперниканскіи та Коперниковски* у мові Г. С. Сковороди / А. П. Непокупний // *Мовознавство*. – 1972. – № 4. – С. 71-73.

425 **Пилипчук Д.** *Забутий епістолярій мудреця* [Григорія Сковороди] / Дмитро Пилипчук // *Болять мені загублені слова... / Дмитро Пилипчук*. – Вид. 2-ге, допов. – Біла Церква, 2013. – С. 46-53.

426 **Франчук В.** [Мовний феномен Г. Сковороди] / В. Франчук // *Мовознавство*. – 2010. – № 4-5. – С. 136-139. – Рец. на кн.: *Мовний феномен Григорія Сковороди в контексті староукраїнської книжної традиції* / Л. П. Гнатюк. – Київ, 2010. – 446 с.

Розділ 5. Вивчення творчості Г. С. Сковороди в школі

427 **Астахова В. Н.** *Життя і слово Григорія Савича Сковороди* / Астахова В. Н., Чугайнова Л. В. // *Сценарії позакласних заходів з історії* / [упоряд. Івакін О. О.]. – Харків : Основа, 2006. – С. 9-20. – (Бібліотека журналу «Історія та правознавство» ; вип.11 (35)).

428 **Берега Б.** *Особистісно зорієнтоване навчання: за порадою до Сковороди* / Богдан Берега // *Укр. мова й літ. в серед. шк., гімназіях, ліцеях та колегіумах*. – 2002. – № 6. – С. 14-20.

429 **Білик С. М.** *Григорій Сковорода – великий український просвітник : театраліз. захід : 9 кл.* / С. М. Білик, С. Г. Хаустова // *Вивчаємо укр. мову та літ.* – 2014. – № 12. – С. 2-6.

430 **Богосвятська А.-М.** *Григорій Сковорода – духовний код української культури : система біоадекват. уроків укр. літ.* / Анна-Марія Богосвятська // *Укр. мова й літ. в сучас. шк.* – 2012. – № 10. – С. 45-60. – Бібліогр.: с. 60.

- 431 **Бондар М. Г. С.** Сковорода та Слобожанщина: листи з «Купянських степов»: урок-проект / Марія Бондар // Укр. мова та літ. – 2013. – Ч. 18. – С. 21-32.
- 432 **Бурлетова І. І.** Григорій Сковорода – музикант / І. І. Бурлетова // Мистецтво в шк. – 2016. – № 11. – С. 32-35. – Бібліогр.: с. 35.
- 433 **Вельгун Н.** Сенс людського життя. Розмірковування над афоризмами Григорія Сковороди / Наталія Вельгун // Укр. мова та літ. – 2008. – Ч. 37. – С. 6-7.
- 434 **Галіцина Л.** Універсальність світогляду Григорія Сковороди : урок узагальнення знань / Людмила Галіцина // Укр. мова та літ. – 1996. – Ч. 11. – С. 1-2.
- 435 **Грекало Т. І.** Народний мудрець Григорій Сковорода : літ.-муз. композ. / Т. І. Грекало // Позакл. час. – 2007. – № 10. – С. 29-31.
- 436 **Данилевська О.** Філософські роздуми Григорія Сковороди про людське щастя / Оксана Данилевська // Українська мова та література : зразки екзаменац. творів / Оксана Данилевська. – Київ : А. С. К., 1998. – С. 7-9.
- 437 **Даценко О. В.** Ідеї народної педагогіки в діалогах, віршах, байках, притчах Григорія Сковороди / О. В. Даценко // Вивчаємо укр. мову та літ. – 2012. – № 33. – С. 19-24.
- 438 **Дегтяр О.** Значення творчості Григорія Сковороди для розвитку української літератури : засідання арт-кафе / Олена Дегтяр // Укр. мова та літ. – 2013. – Ч. 14. – С. 17-22.
- 439 **Демчук О.** Григорій Сковорода – музикант, педагог, письменник і філософ : урок-семінар / Олег Демчук // Нестандартні уроки з української літератури в 9-11 класах / Олег Демчук. – Тернопіль : Підруч. & посіб., 2000. – С. 15-18.
- 440 **Дига Н.** Розвиток самопізнання учнів у процесі вивчення життя і творчості Г. Сковороди / Н. Дига // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність / [відп. ред. І. П. Стогній] ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ, 2003. – С. 418-424.

- 441 **Заїка О.** Пізнай себе. За кіноповідстю «Зачарована Десна» та творами Григорія Сковороди : 10 кл. / Олена Заїка // Укр. мова та літ. – 2005. – Ч. 38/39. – С. 13-16.
- 442 **Золотухін Г. О.** Тема «сродної» праці в творчості Г. Сковороди / Г. О. Золотухін, І. І. Жебка, Н. П. Литвиненко // Твір з української мови та літератури : посіб. для старшокласників та абітурієнтів / Г. О. Золотухін, І. І. Жебка, Н. П. Литвиненко. – Київ : Наук. думка, 1997. – С. 16-20.
- 443 **Каналюк В.** Байки Григорія Сковороди / Валентина Каналюк // Дивослово. – 2011. – № 10. – С. 24-28. – Бібліогр.: с. 28.
- 444 **Кислий Ф. С.** Г. С. Сковорода. «Бджола і Шершень» / Ф. С. Кислий // Вивчення байки в школі / Ф. С. Кислий. – Київ : Рад. шк., 1982. – С. 108-125.
- 445 **Климович О. Ю** «У чому сенс життя» : до річниці від дня народж. Г. Сковороди / Климович О. Ю., Воробйова Т. О. // Історія та правознавство. – 2011. – № 30. – С. 19-22.
- 446 **Костюченко Л. О.** В саду божественних пісень Г. Сковороди : конспект уроку / Л. О. Костюченко // Все для вчителя. – 2014. – № 10. – С. 72-75.
- 447 **Костюченко В.** Григорій Сковорода – філософ, письменник, учитель, музикант, співець : заняття в «Літ. вітальні» / Валентина Костюченко // Дивослово. – 2012. – № 11. – С. 11-13.
- 448 **Красуцкая И. В.** Счастье – в самом человеке / И. В. Красуцкая // Рус. яз. и лит. в сред. учеб. заведениях Украины. – 1992. – № 2. – С. 57-62.
- 449 **Лагута Г. Г. Г.** Сковорода. «Сад божественных пісень», «Всякому місту звичай і права», «De libertate» : [конспект уроку] / Г. Г. Лагута // Все для вчителя. – 2012. – № 17/18. – С. 149.
- 450 **Лапацька Г. Т.** Вітчизняна риторика. Мовотворчість Івана Вишенського, Григорія Сковороди, Феофана Прокоповича : 11 кл. / Г. Т. Лапацька // Вивчаємо укр. мову та літ. – 2015. – № 16/18. – С. 57-61.

- 451 **Лесик О.** Григорій Сковорода. Життя і творчість поета. «Сад божественних пісень», «Байки Харківські» / Олександра Лесик // Укр. мова та літ. – 2015. – №. 17/18. – С. 64-66.
- 452 **Лесик О.** Григорій Сковорода. «Сад божественних пісень», «Байки Харківські» : 9 кл. / Олександра Лесик // Укр. мова та літ. – 2013. – Ч. 14. – С. 14-16.
- 453 **Мазуренко І.** Григорій Сковорода – видатний український письменник і філософ. Біблійна основа творчості та його вчення : 9 кл. / Інна Мазуренко // Укр. мова та літ. – 2013. – Ч. 18. – С. 18-20.
- 454 **Маленко О. О.** «Якби ти нас, Григорій Савич, чув...» : літ.-мист. свято / О. О. Маленко, В. Ф. Саган // Шкільний календар : літ.-мист. свята / [упоряд. К. Ю. Голобородько]. – Харків : Основа, 2005. – С. 3-6. – (Бібліотека журналу «Вивчаємо українську мову та літературу» ; вип. 5 (18)).
- 455 **Мацко А. В.** Життєвий і творчий шлях Г. С. Сковороди : урок-захист проєктів / А. В. Мацко // Відкриті уроки з української мови та літератури / [уклад. Н. Д. Павлова]. – Харків : Основа, 2010. – Вип. 3. – С. 131-133. – (Бібліотека журналу «Вивчаємо українську мову та літературу»).
- 456 **Михайлова Н.** Прийти у світ Людиною : вихов. година за творчістю Г. Сковороди / Наталя Михайлова // Укр. мова й літ. в серед. шк., гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2000. – № 5. – С. 119-129.
- 457 **Мірошніченко С. А.** Що таке людське щастя, або Як написати твір за творчістю Г. Сковороди / [Мірошніченко С. А.] // Як писати твори : поради та приклади написання творів з усіх тем 7-11 кл. та вступ. іспитів / [Мірошніченко С. А.]. – Донецьк, 1998. – С. 79-86.
- 458 **Надурак С.** Сковорода – байкар і поет : урок / С. Надурак, О. Слоньовська // Вивчення української літератури : інтегр. уроки : 9 кл. / С. Надурак, О. Слоньовська. – Харків : Ранок, 2004. – С. 66-68.

- 459 **Онщенко Г.** У чому щастя? : комбін. урок практ. риторики / Галина Онщенко // Укр. мова й літ. в серед. шк., гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2002. – № 6. – С. 78-80.
- 460 **Панчук Л.** «Пізнаєш істину – ввійде тоді у кров твою сонце» : урок вивч. біографії Г. Сковороди в 9 кл. / Любов Панчук // Дивослово. – 2008. – № 10. – С. 21-23.
- 461 **Пасішна Н.** Пейзаж душі після сповіді. Життя і творчість Григорія Сковороди : укр. л-ра : 9 кл. / Наталія Пасішна // Укр. мова й літ. в сучас. шк. – 2013. – № 7-8. – С. 47-50.
- 462 **Пахаренко В.** Творчість Григорія Сковороди / Василь Пахаренко // Укр. мова та літ. – 2003. – Ч. 33. – С. 28-39.
- 463 **Поліщук Ф. М.** Г. С. Сковорода : урок / Ф. М. Поліщук // Вивчення давньої літератури у 8 класі : посіб. для вчителів / Ф. М. Поліщук. – Київ : Рад. шк., 1984. – С. 77-94.
- 464 **Полуянова М. О.** Світи Григорія Сковороди : позакл. захід для учнів 9 кл. / М. О. Полуянова // Шк. Бібліотекар. – 2017. – № 8. – С. 40-43.
- 465 **Поплавська Т. Л.** Творчість Григорія Сковороди на уроках літератури : 9 кл / Т. Л. Поплавська // Вивчаємо укр. мову та літ. – 2012. – № 33. – С. 10-18.
- 466 **Потурнак В.** Пізнаймо в собі людину / Віра Потурнак // Укр. мова та літ. – 2008. – Ч. 37. – С. 4-5. – Бібліогр.: с. 5.
- 467 **Решова В. І.** Духовні роздуми на всі часи. Творчість Г. С. Сковороди : муз. мистецтво : 7 кл. / В. І. Решова, Г. Ф. Тимченко // Мистецтво в школі. Музика, образотворче мистецтво, художня культура. – 2016. – № 12. – С. 6-9. – Бібліогр.: с. 9.
- 468 **Рибка О. П.** Сад сквородинівських скульптур : п'єса на 5 актів / О. П. Рибка // Вивчаємо укр. мову та літ. – 2012. – № 33. – С. 30-32.
- 469 **Романовська А. І.** «Філософія серця» Григорія Савича Сковороди / А. І. Романовська // Вивчаємо укр. мову та літ. – 2017. – № 1/2. – С. 42-46.

- 470 **Сідюк Н.** Він приходить до нас сучасником... : урок-усний журн. до 280-річчя Г. Сковороди / Надія Сідюк // Укр. мова й літ. в серед. шк., гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2002. – № 6. – С. 72-77.
- 471 **Слоньовська О.** Г. Сковорода – життя як легенда / Ольга Слоньовська // Конспекти уроків з української літератури. Нове прочитання творів : 9 кл. / Ольга Слоньовська. – Кам'янець-Подільський : Абетка, 2002. – С. 125-129.
- 472 **Смаль О. А.** Байки Григорія Сковороди / О. А. Смаль // Біблія на уроках української літератури у 9 класі / О. А. Смаль. – Тернопіль : Мандрівець, 2000. – С. 36-38.
- 473 **Соболь В. О.** Григорій Сковорода (філософська та байкарська спадщина) / В. О. Соболь // З глибини віків. Вивчення давньої української літератури в школі : посіб. для вчителя / В. О. Соболь. – Київ : Зодіак-ЕКО, 1995. – С. 160-173.
- 474 **Сорокіна Н. О.** Філософсько-естетичні погляди Г. С. Сковороди. Поетична творчість : [конспект уроку] / Н. О. Сорокіна // Вивчаємо укр. мову та літ. – 2012. – № 33. – С. 25-29.
- 475 **Степанишин Б.** Григорій Сковорода / Борис Степанишин // Українська словесність від прадавніх часів до середини ХІХ століття : посіб. для учнів 9 кл. / Борис Степанишин. – Тернопіль : Підруч. і посіб., 1999. – С. 73-86.
- 476 **Степанишин Б.** Григорій Сковорода (1722-1794) / Борис Степанишин // Давня українська література в школі / Борис Степанишин. – Київ : Либідь, 2000. – С. 434-479.
- 477 **Тернавська Т.** Шукаймо щастя за Сковородою : мультимед. урок-презентація у 9 кл. / Тетяна Тернавська // Укр. мова й літ. в серед. шк., гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2008. – № 5. – С. 24-32.
- 478 **Тимченко Г. Ф.** Г. С. Сковорода – філософ, поет, музикант : для 6 кл. / Г. Ф. Тимченко, В. І. Решова // Шк. бібліотекар. – 2013. – № 7. – С. 16-20. – Бібліогр.: с. 20.

- 479 **Титаренко О. О.** Вплив філософських поглядів Г. С. Сковороди на літературну концепцію роману М. О. Булгакова «Майстер і Маргарита» : 10 кл. / О. О. Титаренко // Зарубіж. літ. в шк. – 2014. – № 17/18. – С. 43-48.
- 480 **Тищенко Т.** «Серце тоді насичується, коли освічується» : літ.-муз. композиція, присвяч. Г. С. Сковороді / Тетяна Тищенко, Оксана Зелінська // Укр. мова й літ. в серед. шк., гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2002. – № 6. – С. 87-91.
- 481 **Токмань Г.** Місце поетичної Сковородіани у системі діалогічно-екзистенційного вивчення української літератури / Ганна Токмань // Дивослово. – 2015. – № 1. – С. 32-38. – № 2. – С. 29-34.
- 482 **Хавунка П.** Щастя Григорія Сковороди : урок-діалог / Поліна Хавунка // Укр. мова та літ. – 2005. – Ч. 38/39. – С. 10-12.
- 483 **Хаустова С. Г.** Григорій Сковорода – великий письменник-просвітник : літ.-муз. композиція / С. Г. Хаустова // Вивчаємо укр. мову та літ. – 2012. – № 33. – С. 33-36.
- 484 **Ходосов К. О.** Г. С. Сковорода : [урок] / К. О. Ходосов // Українська література у 8 класі : посіб. для вчителів / К. О. Ходосов. – Київ : Рад. шк., 1979. – С. 65-77.
- 485 **Цимбаляк М.** «Серце тоді насичується, коли освічується». Сенс людського життя. Розмірковування над афоризмами Григорія Сковороди : 9 кл. / Марія Цимбаляк // Укр. мова та літ. – 2011. – № 19/20. – С. 15-23. – Бібліогр.: с. 23.
- 486 **Шухорова А.** На шляху до істини... На основі творів Григорія Сковороди й Ліни Костенко : матеріали до уроку в 11 кл. / Алла Шухорова // Укр. мова та літ. – 2005. – Ч. 38/39. – С. 17-19.

Алфавітний покажчик авторів, упорядників, редакторів праць

Г. С. Сковороди та про нього

Александрович Т. 33	Бетко І. 310
Алексюк А. М. 247	Бичко А. 311
Артемова Л. В. 248	Бичко І. 250, 311
Арутюнов Л. 11	Біленко Т. 43
Астапенко Н. В. 178	Білецький О. І. 7, 44-46, 180, 216
Астахова В. Н. 427	Білик С. М. 429
Багалій Д. 34, 307	Білодід В. 312
Баглай Й. О. 35	Білодід І. К. 407, 408
Баєва Т. Ф. 257	Білоус О. П. 48
Бажан М. П. 8, 10	Білоус П. В. 30, 47-53
Балаклицький М. 36	Бова В. 251
Барабаш Ю. 37-41	Бовсунівська Т. 54-56
Барашкова О. К. 178	Богосвятська А.-М. 430
Бартоліні М. Г. 308	Боженко М. К. 57
Бацевич Ф. 404-406	Бойко В. Г. 18
Башманівський В. І. 42, 147	Бойко Л. П. 410, 411
Белов В. 309	Бондар М. 431
Белодед И. К. 409	Бондар С. 313
Бережанська І. М. 249	Бондаренко В. 59, 385
Береза Б. 428	Бондарчук Л. 58
Березюк О. С. 16, 254, 270	Бонч-Бруевич В. 2
Бернштейн М. Д. 45, 46	Бордукова Н. 59

Борисова З. Н. 13
Боровик М. 60
Бородій М. 61, 62
Брюховецький В. 163, 165, 166, 168,
250, 357
Будугай А. 63
Бургардт О. 64
Бурлетова І. І. 432
Буряк Ю. 34
Валявко І. 314
Варавкіна З. 21
Васильєва Р. Х. 169
Васянович Г. 252
Величко О. 65
Вельгун Н. 433
Верба Г. 66, 67, 253
Верба І. 34
Вигодованець Н. І. 68
Вишеславський Л. 71
Відченко А. Г. 285
Владимирова В. 69
Власенко О. М. 16
Войтюк А. 70
Войцехівська І. 158
Волинський П. К. 171
Волинський П. К. 171
Воробей Т. 254
Воробйова Т. О. 445
Галаган В. 158
Галас Б. 412
Галич О. 72
Галіцина Л. 434
Гармаш Л. 339, 340
Гладкова В. М. 315
Глазунова Л. О. 270
Глива Є. 73
Гнатюк Г. М. 413
Гнатюк Л. 412, 414, 415
Головаха І. П. 77
Головащенко С. И. 316
Головащенко С. І. 317
Голубєва З. С. 77
Гончар О. Т. 8
Горенко О. П. 187
Горенко-Баранівська Л. 255
Горобець В. М. 210
Горський В. С. 250, 318, 319, 362,
367, 372, 379
Грабовський В. 74, 75
Градовський А. 76
Гребенная Г. П. 256
Грекало Т. І. 435

Грицай М. С. 78-82
Гриценко М. С. 287
Губар О. М. 320
Губерський Л. В. 24
Гудзій М. К. 45, 46
Гунський Б. В. 206
Гуржій О. І. 210
Гусарчук Т. 83
Данилевська О. 436
Дарибогова А. В. 178
Даценко О. В. 437
Дегтяр О. 438
Демков М. І. 257
Демченко С. 84, 258
Демчук О. 439
Денисенко В. 85
Деркач Б. А. 3, 5, 9
Дзеверін І. О. 8, 121
Дзеверін О. Г. 284
Дзюба І. 87, 88
Дига Н. 440
Дігтяр С. І. 86, 89
Дічек Н. 259, 260
Дончик В. Г. 121
Дорошенко І. І. 35, 68, 86, 89, 118,
159, 177, 191, 356
Драч І. Ф. 31, 90-93
Дубовий О. 94
Дубчак Л. М. 365
Дудко Д. 95
Ердман-Панзіч Е. 321
Євдокименко В. Ю. 1
Євшан М. 97
Єршов В. О. 126
Єршова Л. М. 261, 303
Єфремов С. 98
Єшкілев В. 52, 99
Жебка І. І. 442
Жовтобрюх М. А. 416
Жулинський М. 6, 20, 34, 100-103
Завгородня Н. 104
Задорожна А. В. 280
Задорожна О. Ф. 250
Заїка О. 441
Замлинський В. 158
Захарова В. 262
Зелінська О. 480
Зеров М. 105
Золотухін Г. О. 442
Иваньо І. 322
Іванова Н. В. 263
Іванченко А. В. 249

Іваньо І. В. 60, 106-108, 323, 324
Івшина Л. 342
Ільїн В. 263, 325, 338
Ільницька Н. 264
Ісаєнко К. П. 109
Ісіченко І. 110
Йосипенко С. 326, 380
Кавалерова Н. А. 263
Казанжи О. 111
Калениченко Н. П. 306
Калмикова Л. О. 257
Калюжний А. Є. 327
Канак Ф. 328
Каналюк В. 443
Карман Р. 265
Каустов А. 112
Кашуба М. 329, 330
Кирик Д. П. 331
Кисельов М. 332
Кислашко О. 266
Кислий Ф. С. 444
Климович О. Ю. 445
Ковалинський М. 2, 113
Коваль С. 333
Ковальчук І. 114
Козачок Л. П. 22
Козубовська І. В. 267
Колєсов В. 334
Колодний А. 335
Кондратюк А. 115
Кондрашова М. В. 268
Константинов Ф. В. (рос.) 322
Копач О. 88
Корпанюк М. 116, 278, 417
Корпанюк М. П. 278
Костюк Г. С. 117
Костюченко В. 447
Костюченко Л. О. 446
Косяченко В. Т. 118, 119
Котяш О. І. 418
Коцур В. П. 33, 246, 271
Кравець В. 269
Кравцова А. 270
Кралюк П. М. 120, 336
Красуцкая И. В. (рос.) 448
Кредісов А. І. 169
Крекотень В. І. 121
Кремень В. Г. 14, 15, 304, 337, 338
Крижанівський С. А. 10
Крилова С. 339, 340
Кримський С. 90, 341, 342
Крисаченко В. С. 26, 27

Куліш П. 122
Курас І. Ф. 264
Курок О. І. 280
Лагута Г. Г. 449
Лапацька Г. Т. 450
Ласло-Куцюк М. 123
Левківський М. В. 272-275
Левченко В. В. 343
Лесик О. 451, 452
Лесюк М. 419
Лисенко О. 124
Лисий І. 344
Литвиненко Н. П. 442
Литвинов В. 345
Лосев А. Ф. (рос.) 346
Лошиць Ю. 125
Лубський В. І. 25
Лукьяненко Д. 126
Лупейко О. 127
Любар О. О. 276, 304
Любар О. О. 276, 304
Мазуренко І. 453
Майданська С. 277
Майданюк І. 347
Максимов О. С. 268
Малахов В. А. 264, 348
Маленко О. О. 278, 454
Малютіна Н. 128
Марков А. П. 349
Мартич Р. 350
Масенко О. Є. 10
Матковська І. 129
Матях В. М. 210
Махновець Л.1, 96, 130-134
Мацко А. В. 455
Мацько В. 420
Мацько Л. І. 421
Мацько О. М. 421
Медведєв Ф. П. 422
Меркулов М. 135-138
Микитась В. Л. 80, 121, 145
Микитенко Ю. О. 139
Микитюк О. М. 274
Михайлова Н. 456
Мишанич О. В. 121, 140-142, 423
Мірошниченко С. А. 457
Множинська Р. 279
Мовчан Р. 143, 144
Мозгова Н. Г. 28, 391
Мойсеєва Г. М. 145
Мойсієнко В. М. 126
Мольнар М. І. 146

Монастирецький Л. С. 47, 147
Моренець В. П. 161
Мосіяшенко В. А. 280
Мостова Л. 114
Надурак С. 458
Недашківський В. 371
Непокупний А. П. 424
Ніженець А. 149-151, 281
Нікітіна В. 152-154
Німчук В. В. 33, 246
Нічик В. М. 90, 323, 331, 349, 351, 379, 383
Огородник І. В. 352, 353, 392
Олексенко О. А. 282
Олійник Б. 155
Ольховський А. 156
Омельченко А. Ф. 18
Онценко Г. 459
Осадча З. А. 254
Острянин Д. Х. 7
Паласюк Г. 354, 355
Паласюк М. І. 157
Пальчевський С. С. 283
Панашенко В. 158
Панченко В. Є. 37
Панчук Л. 460
Пасічник І. 264
Пасішна Н. 461
Пахаренко В. 462
Пачовський Т. І. 159
Пашук А. 356
Пелешенко Н. 161
Пелешенко Ю. 160
Перепетченко Н. І. 162
Петров В. 163-168, 357
Петровська Н. А. 169
Петрушенко В. Л. 358
Пилипчук Д. 425
Пільгук І. 170, 172
Пільгук І. 170-172
Пінчук С. 173
Пінчук Т. С. 173, 174
Пісоцький В. 359
Піч Р. 360
Погребенник В. 175
Пожарський С. Д. 315
Полідович О. А. 12
Поліщук Н. 264, 361, 362
Поліщук Ф. М. 171, 176, 463
Полуянова М. О. 464
Пономарьов П. П. 177
Попельницька О. О. 178

Поплавська Т. Л. 465
Попов П. М. 7, 146, 179-184
Попович М. В. 90, 141, 185, 186, 319, 363, 364
Потурнак В. 466
Предко О. І. 25
Прибутько П. С. 365
Пригодій С. 187, 188
Пріцак О. 6
Прокопенко І. Ф. 285
Прокопенко Л. І. 286
Прокопов Д. 189, 366, 367
Пультер С. О. 190
Пуха І. В. 287
Рабжаєва М. 371
Радецька М. М. 191
Радіоненко Т. 192
Решова В. І. 467, 478
Рибка О. П. 468
Рильський М. 23
Романовська А. І. 469
Роменец А. В. (рос.) 368
Роменець В. А. 369
Рубан А. 193
Русова С. 288
Савінов Р. 194
Саган В. Ф. 454
Сагач Г. 195, 370
Сас П. М. 141, 319
Сафонов Ю. М. 84
Свириденко О. 196, 197
Семенков В. 371
Сиваченко М. 198-200
Сивокінь Г. 201
Сидоренко Г. К. 202
Сидоренко Н. В. 372
Сидоренко Н. В. 372
Симчич М. 373
Сирцова О. 374, 375
Сисоєва С. 289
Сідюк Н. 470
Скакун О. 376
Скільський Д. М. 290
Слаутич Я. 203
Слоньовська О. 458, 471
Смаль В. З. 284
Смаль О. А. 472
Смолій В. А. 141, 186, 319
Соболь В. О. 473
Соколова І. 289
Сорокіна Н. О. 474
Сподарець М. 204

Стадниченко В. 148, 205-207
Стельмахович М. Г. 276, 291
Степанишин Б. 208, 475, 476
Степанишина Ю. 209
Стогній І. П. 33, 43, 55, 61, 67, 69, 83, 114, 116, 128, 129, 150, 154, 189, 193, 194, 196, 1297, 204, 212, 221, 231, 244-246, 255, 262, 271, 279, 292-294, 298, 302, 311-314, 321, 325, 327-329, 332, 334, 341, 345, 351, 355, 360, 361, 363, 375, 377, 378, 382, 384, 400, 403, 423, 440
Стратій Я. 294, 379, 380
Стрілько В. 295
Струкевич О. 210
Сулима В. 381
Сулима М. 211-213
Сулима М. 6, 105, 211-213
Сухомлинська О. В. 259
Сухорский С. Ф. 296
Сявавко-Приступа Е. И. 297
Табачковський В. 382
Табачников І. А. 284, 383
Танана Р. 214
Танєєв В. 11
Тернавська Т. 477
Тетерина-Блохин Д. 298
Тимченко Г. Ф. 467, 478
Титаренко О. О. 479
Тихолоз Б. 215
Тичина П. Г. 215, 216
Тищенко Т. 480
Ткаченко А. М. 256
Ткаченко Л. І. 263, 299, 300, 301
Ткачук Л. М. 367, 379
Ткачук О. 384
Токмань Г. 278, 481
Тома Л. 218
Тураєв С. В. 142
Удод А. А. 337
Усатенко Г. 219
Ушкалов Л. 220-227, 385-390
Федів Ю. О. 28, 391, 392
Федорак Н. 228
Федоренко Д. Т. 276
Федорчук Л. 229
Франко І. 230
Франчук В. 426
Хавунка П. 482
Халін В. В. 190
Хамітов Н. 339, 340
Хаустова С. Г. 429, 483
Ходосов К. О. 484
Хоменко М. В. 17

Хомич В. 302
Храплива-Щур Л. 88
Цимбаляк М. 485
Чайковська В. Т. 47
Чалбаєва І. 303
Чалий Д. В. 130
Чередниченко Д. С. 74
Чернишов В. 393
Черняк В. 31
Черпухова К. 231
Чижевський Д. 394, 395
Чорна С. 147
Чорноморець Ю. 396
Чугайнова Л. В. 427
Шабаєва М. Ф. 256
Шабліовський Є. С. 130, 232
Шаян В. 304
Шевченко В. 19
Шевченко В. 397
Шевченко М. 155
Шевчук Валерій 6, 29, 32, 113, 126,
233-237
Шевчук Василь 238
Шевчук Тетяна 239-242
Шикула О. П. 398
Шинкарук В. І. 1, 77, 399
Шлапак Д. 305
Шолом Ф. Я. 80, 180, 216
Шубенко Н. 243
Шубравський В. Є. 130
Шудря М. 148
Шумило Н. 97
Шупта-Вязовська О. 244
Шухорова А. 486
Юхименко Н. 245
Якушко К. 246
Яременко В. 10, 32
Ярмаченко М. Д. 306
Ярмусь С. 400, 401
Яроцький Л. В. 402
Ярошенко Л. 403

Видатні особистості про Г. С. Сковороду

Давно те діялось. Ще в школі,
Таки в учителя-дяка,
Гарненько вкраду п'ятака –
Бо я було трохи не голе,
Таке убоге – та й куплю
Паперу аркуш. І зроблю
Маленьку книжечку. Хрестами
І візерунками з квітками
Кругом листочки обведу
Та й списую Сковороду...

Тарас Шевченко

Григорій Сковорода був «цілком новим явищем в українській літературі з погляду освіти, широти поглядів і глибини думок».

Іван Франко

Сковорода створив духовний місток, через який було врятоване українське національне серце, яке до нього охороняла церква. Він не тільки позбавив церкву необхідності дбати про українське серце, він сам подбав про нього, проторувавши для нього інтелектуальний шлях у майбутнє.

Михайло Грушевський

Мало можна вказати таких народних осіб, якою був Сковорода і яких би так пам'ятав і поважав народ. На всьому обширі від Острогозька (Воронезької губернії) до Києва в багатьох будинках висять його портрети, всякий письменний малоросіянин знає про нього; ім'я його відоме дуже багатьом із неписьменного люду; його мандрівне життя є предметом оповідань; по деяких місцях потомки від батьків і дідів знають про місця, які він відвідував, де любив перебувати, і вказують на них з пошаною; приязнь Сковороди до деяких з його сучасників становить родинну гордість онуків;

мандрівні співаки засвоїли його пісні; на храмовому святі, на торжищу нерідко можна зустріти натовп народу, який оточує групу цих рапсодів і з сльозами зворушення слухає: «Всякому городу нрав і права».

Микола Костомаров

Перед смертю Григорій Сковорода заповідав написати на хресті: «Світ ловив мене, але не спіймав». Щиросердий, безкорисливий, добрий, правдивий, незалежний, поет і артист у душі і в дійсності, мислитель, мораліст, Григорій Савич Сковорода, жив більше для людей, аніж для себе...

Дмитро Яворницький

Багато в його світогляді є дивовижно близького мені. Я недавно іще раз його перечитав. Мені хочеться написати про нього. І я це зроблю. Його біографія, мабуть, ще краща за його твори, але які гарні й твори!

Лев Толстой

... Неможливо відрізнити у Сковороді письменника від філософа і навіть людини, бо це все у нього злито у єдиний моноліт.

Дмитро Багалій

Він залишив по собі вічну і добру пам'ять як навчитель життя; він і словом, і прикладом навчав людей любити передусім Бога, вчитися, аби пізнати істину, приборкувати свої почуття, очищати душу від дурних бажань, задовольнятися найменшим і бачити своє щастя у виконанні заповідей любові.

Софія Русова

Благословенні ви, сліди,
Не змиті вічності дощами,
Мандрівника Сковороди
З припорошілими саквами
Що до цілющої води
Простує, занедбавши храми.

Максим Рильський. «Слово про рідну матір»

Великий наш філософ щедрю залишив нам спадщину по собі: обсягом широку, змістовністю глибоку і щодо світогляду свого – чисту та моральну... Великий наш філософ, який був у конфлікті з царями, царедворцями й панами, багато від цих останніх у житті зазнав переслідувань, заборон і обмежень... Але ж потоки творчого мислення Сковороди такі були потужні, що вони, спадаючи із верховин у долину, ламали на своїй путі усі колючки і бур'ян, перестрибуючи через каміння гостре, і розливались широко по всім роздоллі.

Павло Тичина

Григорій Сковорода – видатний філософ, який у відповідь на коперніанське повалення центрального положення людини у світі об'явив людину особливим мікрокосмом та розвинув нову концепцію гуманізму на основі української ментальності.

Сергій Кримський

Могутній і загальнолюдський зміст творчості Сковороди заповнює нашу сучасність, робить її близькою і зрозумілою читачам початку ХХІ сторіччя. Проповідь гармонії природи і світу, боротьба з бездуховністю людини і відстоювання її внутрішньої свободи, соціальний оптимізм, одержимість у ставленні до науки й праці, байдужість до кар'єри і зневага матеріального добробуту, культ людської дружби – всі ці сторони вчення Сковороди актуальні й нині, суголосні нашій розгойданій добі.

Цілісність постаті Сковороди, його потужний інтелект, духовна незалежність, нерозривність слів і діл, розуміння людини як частини природи привертають до нього нові, молоді покоління шукачів істини, оборонців прав і свободи людини...

Олекса Мишанич

... Так хочеться пожити хоч годинку,
коли моя розів'ється біда.
Хай прийдуть в гості Леся Українка,
Франко, Шевченко і Сковорода.
Та вже! Мовчи! Заблуканий у пущі,
уже не ремствуй, позирай у глиб,
у суще, що розпукнеться в грядуще
і ружею завітне коло шиб.

Василь Стус. «Як добре те, що смерті не боюсь я ...».

...Наш Сковорода відбив геніально душу нації, зрефлексованої мораллю, фанатичною вірою і прагненням абсолютної загальнолюдської справедливості, кришталевої Правди.

Василь Стус

Ти чуєш, Дніпре, ріко-хліборобе!
Ще перший розум наш – Сковорода
Григорій –
До тебе йшов у думнім щасті-горі...

Микола Вінграновський

Хвала і слава сонцеві і росам,
Що розсипають по мураві день.
Ганьба розледачілим малоросам,
Що не достукався до них Монтень.
А як прийшов у чорному жупані
Козацький син з чолом у небеса,

Вони його з маєтків і плебаній
Прогнали, як заразливого пса.
І, виламавши палицю із тину,
Він темними байраками пішов
Кріпацьким дітям викладать латину,
Бентежити думками рабську кров.
Де хата димом і добром зігріта,
Ставав у дверях, величав і сив,
Притулку для Платона й Демокріта
І хліба він, соромлячись, просив.
(...) Не відшукати щастя для вітчизни,
Як в немочі проказній людський рід.
Він Біблію, немов ріку пустизни,
Пересікав не раз уплав і вбрід.
Він риб шукав – знаходилися змії,
Чіплялися до рук і ніг вужі.
Святому сину покритки Марії
Пробачити не міг святої лжі.
Малого більший тузає й тусає –
Правдиве це і вічне, як трава.
А серце в серце гляне й замерзає:
Там звір лежить з обличчям божества.
(...) Живем і помираєм ненароком.
Шукаєм правди, хоч вона страшна...
Над людством нахиливсь, як над потоком.
В якому видно воду аж до дна.

Дмитро Павличко. «Сковорода»

...Добрими старими шляхами, обминаючи казенні «стовпи неотесані», але не обминаючи доріг європейської науки, мандрував по Україні Григорій Сковорода і сіяв у людських серцях мудрість любові та самопізнання, радість простоти і щирості, задоволення в правді, добрі, сродній праці та «совісті – як чистий кришталь».

Євген Сверстюк

Нічого наче не змінилось,
Як і стояло, все стоїть,
Тут вишня виявила милість,
До земно нахилила віть.
Просторе, прибране подвір'я
І чиста дзвонкова вода,
Ще мить і я таки повірю,
Що тут живе Сковорода...
Запрошують, заходьте, люди,
Сідайте, он стілець, ослін...
Господар де?
Господар буде –
Зі світом розмовляє він.

Олесь Лупій

Сковорода відстоював ідеал вільно мислячої, внутрішньо незалежної, морально відповідальної людини, мріяв сприяти формуванню нового суспільства та людини високої моралі та духовності. Це формування він почав із себе, власним прикладом закликаючи до самовдосконалення.

Доля дарувала Україні Сковороду, а ми морально зобов'язані вслухатися в його заповіді і жити сьогодні за його величавим посланням: «Знайдімо нове серце. Одягнімося в одяг нових нетлінних надій, в нутро братолюб'я. Тоді нам все живе просвітлиться, весь мир заграє і заскаче. Буде нам щодня Великдень, не зайде сонце нам, і місяць не умалиться нам. Ми ж наречемося народом святим, людьми оновлення». Хай справдиться його побажання, хай світлою і невмирущою буде пам'ять величного філософа України!

Микола Жулинський

Пророче передбачаючи майбуття, а в ньому – долю свого народу, великий письменник і філософ писав: «Ми створимо світ кращий. В Горній Русі (в майбутній Україні) бачу все нове: нових людей, нове творіння і нову славу». Можливо, ми, українці... і є тими

новими людьми, які творять нову славу нашої оновленої землі. На цій землі завжди житиме в серцях вдячних правнуків легендарний Любомудр, наша гордість і слава – Григорій Сковорода.

Борис Степанішин

Ой ні, ще рано думати про все.
Багато справ ще у моєї долі.
Коли мене снігами занесе,
Тоді вже часу матиму доволі.
А поки що – ні просвітку, ні дня.
Світ мене ловить – ловить... доганя!
Час пролітає з реактивним свистом
Жонглює будень святістю і свинством.
А я лечу, лечу, лечу!
Григорій Савич! – тихо шепочу.

Ліна Костенко

...Добрими старими шляхами, обминаючи казенні «стовпи неотесані», але не обминаючи доріг європейської науки, мандрував по Україні Григорій Сковорода і сіяв у людських серцях мудрість любові та самопізнання, радість простоти і щирості, задоволення в правді, добрі, сродній праці та «совісті – як чистий кришталь».

Євген Сверстюк

Бібліографічне видання

«Прийти у світ Людиною...»
до 295-річчя з дня народження

Григорія Сковороди
біобібліографічний покажчик

укладач

Мартинюк Аліна Іванівна

технічний редактор

Бондарчук Тетяна Анатоліївна

Надруковано в бібліотеці Житомирського державного університету
ім. І. Франка з оригінал-макета укладача